

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Samlinger

til

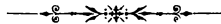
Jydsk Historie og Topografi.

~~~~~  
2. Række. III. Bind.  
~~~~~

Udgivet

af

det jydsk historisk-topografiske Selskab.

Aalborg.

Marinus M. Schultz's Forlag.

Trykt i Stiftsbogtrykkeriet.

1891—93.

Bidrag til Skildringer af Forhold

i

Nørre og Sønder Herred, Randers Amt,

i Tiden fra 1850 og derefter, optegnede 1889.

Af Lærer J. V. Nissen i Ramten.

I Sønderjylland opvoksede jeg som Barn og Yngling i en stærkt bevæget Tid, hvor gamle Forhold og Former maatte vige for en ny Tid og en ny Levemaade, og da jeg i 18 Aars Alderen kom her til Egnen, var den samme Bryden i sin Begyndelse her.

De omtalte Egne have skiftet Udseende, Folkelivet er iklædt andre Former, og Minderne fra mine unge Aar ere nu et Stykke Kulturhistorie.

Jeg har derfor fremstillet Forholdene, som jeg har oplevet dem, og jeg har kun medtaget saa meget af gamle Folks Meddelelser, som fandtes at passe. Det Fortalte er ikke blot set og hørt; men det har trængt sig ind paa mig og ind i mit Liv.

Da Liv, Virksomhed og Tankegang hos et Folk ikke ytrer sig skematisk, har det været mig vanskeligt at ordne mine Bidrag under et bestemt Skema; men for dog at faa lidt Orden har jeg begyndt med Barnets Fødsel og endt med Mandens Død, og ligesom Livet selv indenfor denne Ramme medfører alt spredt og stykkevis, men dog saaledes, at alle Stykker blive til en Helhed, saaledes har jeg ikke været i Stand til at holde hver Ting særskilt for sig, idet jeg skildrede Livet i sin Helhed.

Derfor har jeg kaldt disse Minder »Bidrag til Skildringer af Forhold i Nørre og Sønder Herred.«

Før Fødselen.

Der var mange Hensyn at tage baade for den vordende Moder og for hendes Omgangskreds; thi her som overalt og i alle Landets Egne blev der taget særligt Hensyn til den Kone, der var i saadanne Omstændigheder.

Der maatte ingen slibe en Kniv paa Dørtærskelen uden først at gaa derover selv, efter at Slibningen var tilendebragt, da, hvis den Frugtsommelige gik først over, det vilde have en utidig Fødsel tilfølge. Der maatte heller ikke hugges paa nogen som helst Dørtærskel; thi det ufødte Barn faar Striber eller Moderpletter, hvis dets Moder gaar derover. Mærker af Øksens Slag paa Tærskelen giver Streger, og Huggespaan giver Pletter. Den svangre Kone maa ikke kjøre baglængs, heller ikke skubbes eller trænges baglængs; thi det bevirker en aved Fødsel. Den frugtsommelige Kvinde maa ikke sy eller lade sy paa sine Klæder, mens de ere paa hendes Krop; thi saa længe disse Sting holde, kan Fosteret ikke fødes. Den Kone, der stjæler under Svangerskabet, bliver Moder til en uforbederlig Tyv.

Der er næsten ingen Nulevende, der tror paa det her anførte; dog iagttages endnu nøje, at man ikke gjør den Frugtsommelige bange, vred eller bringer hende i en heftig Latter, kort sagt, man tager mere Hensyn til hende end til nogen anden Kvinde.

Derimod tages der kun lidet eller intet Hensyn til den, der er forført eller »lokket«, som det almindelig kaldes.

Føler den Svangre Lyst til at spise særegen Mad, da føjes hun deri, dog nu ikke saaledes som forhen, da man hørte flere Historier om, hvor forunderlig en Kones »Ilyst« tilfredsstilledes.

Naar Fødselen stundede til, skulde Jordmoderen hentes, og man var da overbevist om, at Hestene ikke kunde kjøres forfangne, og den Tro er almindelig endnu. Endskjønt man nu iagttager Forsigtighed, er man ikke ør over Hestene paa Tur efter Jordmoder eller Læge.

Efter Fødselen.

Naar den lille var født, plejede Jordmoderen altid at kalde paa Faderen og lægge Barnet i hans Arme, hvorefter det afleveredes til Moderen. Denne Skik er ikke ganske forsvunden endnu. Gamle Folk fortælle, at forhen skulde Faderen

ikke alene tage Barnet i sine Arme, men han skulde ogsaa sætte det paa sine Knæ og kysse det. Før Faderen modtog Barnet, var det svøbt; men der siges, at i ældre Tider maatte Barnet ikke komme i Klæder, før Faderen havde favnet det.

Barnet blev, saa hurtig det lod sig gjøre, forevist for Husstanden, og enten det var stort eller lille, grimt eller smukt, af disse rost i høje Toner. Denne Fremstilling sker endnu, navnlig for Nabokoner og Børn.

Det uægte Barns Fader hidkaldes sjælden; men giver han ikke den forførte Pige 2—4 Kr. til hendes Barselleje, anses han ikke for at være en agtværdig Karl!

I ældre Tid blev Barnets Arme indsvøbt; men i den Tid, Nulevende kan huske, blev det svøbt med fri Arme ligesom nu. Den første Ble blev ikke varmet, men holdtes mod den aabne Dør, hvilket skulde bevirke, at Barnet aldrig blev kuldskjært eller hvad man kalder en »Frossenpeer«. Man havde store uldne strikkede Huer med mange afstikkende Farver; men nu bruges der sjælden Hue. En Dreng fik første Gang en Pige hue, og en Pige fik en Dreng hue paa. Forsømtes dette, blev den Lille engang uheldig gift eller ugift. Det var en fast og given Regel, at Barnet fik en »Sut« eller »Suttold« i Munden, saa snart Tiden tillod det. Denne Sut var lavet af tygget Smørrebød og stødt brunt Sukker. Nu læsker man blot den Lille med Sukkervand, indtil Naturen selv tilbyder den moderlige Kilde.

Naar Naboerne hørte, at Fødselen var overstaaet, spurgtes der, om det var en Dreng. Blev der svaret nej, saa hed det i Regelen: »Ikke Andet« eller lignende, og denne Ringeagt spores endnu.

Barselkonen blev der budt en Snaps »til at styrke sig paa efter den Tur« og derefter Vælling eller Risengrød. Nu er det Skik overalt, og det var det ogsaa den Gang, at de to Koner, der havde været tilstede under Fødselen, straks gik hjem og lavede den første Mad, i Regelen Sødsuppe. Byens Koner bære alle Mad, mindst én Gang, endog til den Fattigste, af hvem de ikke modtage noget igjen, ellers retter Heubæren af Barselmad sig efter Familieskab, Bylag og Bekjendtskab. Maden, der bæres, bestaar hovedsagelig af en større Kringle, der i den Anledning bestilles hos Bageren, og en Flaske »gl. fransk Vin«. Sødsuppe med Æbleskiver eller hjemmebagte

Smaakager, Hønsesuppe og Kjødsuppe bliver mere almindelig nu. De to Koner, der bar den første Mad, komme atter tilsidst, og de møde da med, hvadsomhelst de finde passende. Ligger Konen længe, da bæres der Mad til hende som til en anden Syg. Til den fattige Barselkone bæres der sjældent Kage eller Vin, men al anden passende Mad og det saa stor en Portion, at man er vis paa, at Manden og Børnene kunne faa lidt med.

Moderen holdt og holder endnu i Regelen sin Kirkegang, før Barnet kommer i Kirke, eller ogsaa samme Dag. Hun fulgtes da af en af sine bedste Veninder, sjældnere af en Slægtning. Nu er der mange Koner, der ikke lade sig indlede i Herrens Hus, andre følges af deres Mænd.

De Familier, der betragtede sig selv for at være eller være udenfor Bondestanden, lode for 20—30 Aar siden deres Koner »indlæse« fra Prædikestolen; men da flere Præster ikke vilde gjøre den Forskjel paa Folk, er denne Uskik falden bort.

Før Kirkegangen maatte Konen ikke gaa over nogen Vej, ikke over anden Mands Tærskel eller over rindende Vand. Før Konen gik ud af Husets Dør paa Vejen til Kirken, henlagde man en lille Glød, som hun gik over. Hvilken Betydning denne Skik har, vides nu ikke her paa Egnen; men fra Holbek Amt, hvor samme Skik bruges, meddeles: Efter at Konen var gaaet over Gløden, kastedes den i Vand, saa var hendes Barn vis paa ikke at sætte Livet til ved Ild eller Vand.

Dersom en Kone var ufrugtbar, var det bedste Middel, at hun fulgte en anden Kone i Kirke, og hun maatte da se at røre ved Præsten, naar han vendte sig om for at gaa ind i Kirken, eller, hvad der var bedre, træde ham i Hælene. Begge Koner huskede nøje paa at neje, hver Gang Præsten i Indledningstalen nævnede Herrens Navn.

Nogle af Børnene døbttes hjemme paa Grund af Sygdom; men med Tiden er Hjemmedaab bleven almindeligere, saa nu døbes en Tredjedel af Børnene hjemme. Daaben udføres da i Regelen af Skolelæreren.

Navnet paa Søren Pedersens Søn blev Peder Sørensen, og hans Søn igjen hed da Søren Pedersen o. s. v. Ofte skreves det af Vedkommende selv »Søren Peder Sen« eller betegnedes med S. P. S. Enkelte fremmede Navne bleve hurtig i Mode, f. Eks. Anton, Marius, Marinus, Akton o. s. v. Til samme

Tid fik man en Masse Pigenavne, der endte paa »ine« i alle mulige og umulige Sammensætninger. Nu har Tiden dog igjen i de senere Aar ført tilbage til gode danske Navne. Enkelte Navne ere almindelige her i Egnen og næsten uhorste andre Steder, f. Eks. Stig, Tyge, Just, Grejs o. fl. Ole udtales Volle, Steffen — Staffen, Just — Joust, Rasmus — Ras o. s. v.

Her var og er endnu en saadan Masse Tilnavne eller Øgenavne, saa de fleste Personer af Bondestand have et saadant, og dette er saa brugt, at det rette Navn ofte er helt glemt, selv af de nærmeste. Almindelige Tilnavne eller Øgenavne ere: Smed, Skomager, Skrædder, Hjord (Hyrde), Bager, Hjulmand, Snedker, Tjener, Kusk, Forrider, Skovfoged, Præst, Degn, Teglblænder, Post o. s. v. Nørre Herred har mange »Præster«, Sønder Herred mange »Kejsere, Konger og Bisper«. I de vestlige Sogne ved Kolindsund findes mange »Degne«, og sydlig i Sønder Herred er der mange »Bødkere« og »Møllere«. Disse Øgenavne give Anledning til mange Fejltagelser, men ogsaa til mange Latterligheder.

I Nørre Herred sætter man altid Døbenavnet først og dertil føjer man saa Øgenavnet; men i Sønder Herred sættes Øgenavnet som oftest foran Døbenavnet, saa det kommer til at lyde: Smed Anders, Pikker Jørgen, Hitte Niels, Blus Ras, Pot Jens, Hare Knud, Galop Mads, Skalle Laurs o. s. v.; deraf følger Hitte Konen, Blus Konen, Pot Konen, Hare Konen, Galop Konen, Skalle Konen o. s. v.

Barselet.

Til Barselet, der altid holdtes om Søndagen, indbødes »Slægt, Naboer og Bekjendte«, som saa kom med »Fuen« til Bagningen. Skafteren, der var Bydmand, underrettede de Indbudte om, hvilken Dag der skulde bages, og til den Tid sendtes Mælk, Fløde og Æg. Det Tilsendte kaldtes i Sønder Herred »Fuen«, i Nørre Herred »Faaen« og enkelte Steder »Send«. (»Forn«, se Feilberg.)

Gildedagen mødte Gjæsterne til Frokost, og Spillemanden bød dem velkommen med et lille Stykke paa Klarinetten. Frokosten bestod af Sigtbrød med Smør, Rullepølse, saltet Faarelaar og Ost. Dertil vankede der en Del Snapse og tilsidst Kaffe med en Snaps i eller til.

Hver af Konerne medbragte en Skaal toppet fuld af Smør.

Toppen var formet paa mange Maader og havde forskjellige indtrykte Forsiringer, f. Eks. af en Glasprop. Disse Skaaler sattes saaledes udpyntede paa Bordet. Det samme var ofte Tilfældet ved Brylluper, Begravelser og andre Gilder, men er nu aldeles ude af Brug. I den tidlige Morgenstund havde de nærmestboende Gjæster sendt Pigen hen med nymalket Mælk til Risengrøden og med et Krus Fløde. Fløden blev sat frem til Kaffen i en stor Kumme, hvori der stod en Spiseske, der tjente som Flødeske. Flødeske af Sølv saas meget sjældent, men Flødeske af Horn eller Træ var ikke saa ualmindelig. Gjæsterne toge Plads, ligesom de kom, eller som Pladsen blev ledig.

I enhver By var der en Mand, som særlig havde den Bestilling at være Skaffer ved alle Gilder. Han vidste Besked med, hvor mange Skeer, Gafler, Knive, Kopper, Fade, Kruse, Borde, Bænke o. s. v. der kunde skaffes tilveje fra hvert Nabo-sted, og hvordan alt skulde stilles an. Gamle Folk fortalte om den Tid, da hver selv maatte have sin Ske og Gaffel med sig eller i Mangel af den sidste hjælpe sig med Fingrene. »Gildeværktøj« saas for 20—30 Aar siden som »gammelt Ragelse« enkelte Steder, men er nu forsvundet. Skafferen styrede alt i Stuerne, og Kogekonen var eneherskende i Kjøkkenet og sørgede for at levere Maden ud til Skafferen. At smeltet Smør kom i en Overkop og Sennepsdyppelse i en Skaal eller Grød i et hvidt Vandfad, gjaldt ikke saa nøje; dog kunde man være vis paa, at Alt var rent og renligt.

Efter endt Frokost kom Vognene frem, og Toget kjørte saa til Kirken. Faderen bar selv Barnet ud til Bæremoderen, saaledes kaldtes den Kone, der bar Barnet og holdt det over Daaben. Paa den første Vogn var Bæremoderen og den Kone, der holdt Huen ved Daaben. Barnet blev sommetider baaret og fulgt af Piger. Paa den anden Vogn fulgte Fadderne og derefter de øvrige Gjæster. Der førtes ingen Musik med til Kirken, men der gaves en Afskedshilsen med Klarinetten i Gaarden. Naar Fadderne ofrede i Kirken, ofrede de ogsaa paa Barnet, hvilket var en Slags Betaling for Gildet; thi de, som ikke ofrede paa Barnet i Kirken, stak et Pengestykke i Faderens Haand, naar de gav ham Haanden til Tak ved Gildets Ophør. De Penge, Barnet fik i Offer, bleve svøbte i et Tørklæde og bundne fast om Barnets Liv. Barnet burde

sove i Kristenkjolen og have Pengene bundet paa sig, saa blev det ikke fattigt. Den Saks, der hidtil havde været skjult i Vuggen for at værne Barnet mod »den Onde«, blev nu fjernet. Dersom Barnet græd i Kirken, blev det en god Sanger.

Ved Hjemkomsten modtog Faderen Barnet og bar det ind i Huset, før nogen anden af Følget overskred Dørtærskelen. Han blev af Bæremoderen udtrykkelig mindet om, at nu havde han vedkjendt sig Guds barnet den lille N. N. Spillemandene modtog de Hjemkomne med Musik.

Bordene stode nu dækkede med Sigtebrød, Brændevin og Øl. Desuden stode Skaale med Øl til Grøden samt Tallerkener med Gaffel, Kniv og Ske. Skafferen bad nu »de gode Folk at gaa tilbords«, først Fadderne, Præsten og Degnen, derefter deres Familier og saa de øvrige Gjæster uden nogen bestemt Ordning. Nu bad Skafferen »de gode Mænd og Koner at aabne Maven med en Bid Smørrebrød og en Dram«. Kort efter bleve Grødfadene satte paa Bordet, og ofte blev der holdt en Bordbøn af Degnen, sommetider ikke. Risengrøden var belagt med Rosiner, Korender og Kanel samt Sukker og i Midten forsynet med et Smørhul i Korsform. Skafferen skulde nu se efter, at Grøden, Smørret eller Øllet ikke slap op. Dersom dette skete, bankede man paa det tomme Fad eller den tomme Skaal, og Skafferen blev da Gjenstand for adskillige spøgefulde Bemærkninger. Under Maaltidet kom Skafferen ind med et Fad, pyntet med Grønt eller smaa Tørveknolde, forresten var det fyldt med Sand, og idet han gik over Tærskelen, faldt han ind og slog Fadet i Stykker. Efter at have fjærnet sig under mange Klager og ledsaget af Gjæsternes Bemærkninger og Latter, vendte Skafferen tilbage med en Stump af en Grydeske og en gammel Lap af et Kjøkkenforklæde. Han fortalte da med sørgmodig Stemme og ulykkelige Miner, at »den gode Kone, som havde lavet den gode Mad«, havde haft et stort Uheld. Han peger paa Skaarene af Fadet, fremviser Skeen og Forklædet, omtaler dernæst en hel Række Uheld, roser Konen og ender med at bede om lidt Hjælp til Skadens Udbedring. Han er næppe færdig med sin Historie og har ladet en Tallerken gaa rundt, før en anden Skaffer eller Medhjælper kommer ind med en anden Tallerken, hvorpaa der ligger en Stump Violinstræng. Han fortæller en Del om Spillemandens Uheld og beder til Slutning om lidt

Hjælp. Spillemanden har spillet adskillige Stykker under Maaltidet, og naar han har faaet Gaven, kommer han atter ind og spiller for Gjæsterne, der nu takkes for Gaven og gjøres bekendte med, at nu kan han spille i lang Tid. Paa samme Tid viser Kogekonon og Kjøkkenpigerne sig i Døren for at lade se et nyt Forklæde og en ny Grydeske, men i Virkeligheden for at se Gjæsterne. Efter at Grødfadene vare tagne bort, kom Gammel-Fisk eller Klipfisk med Sennepsdyppeelse og smeltet Smør til. Til Fisken spistes Kartoffler eller ogsaa Sigtebrød. Skafferen tillod sig den Spøg at vende en Fiskehale mod en af de unge Mænd eller Koner, hvilket gav Anledning til Morskab og Bemærkninger, da den, der fik Fiskehalen at »lege med«, paa en fin Maade derved blev mindet om, at man ventede snart Anledning til Barselgilde igjen. Skafferen opfordrede til at drikke en Dram, »da Fisken var vant til at flyde«. Efter Fisken spiste man Søsterkage og Lagkage, hvortil Kvinderne fik et Snapsglas gammel fransk Vin og Mændene et Glas Brændevin. Nu rejste man sig fra Bordet, takkede Værten, Værtinden, Kogekonon, Skafferen og hinanden indbyrdes for Mad og gav hinanden Haanden. Noget længere tilbage i Tiden gav man hinanden Kys hele Stuen rundt; men denne Skik, der kun har været i Brug i Sønder Herred, er forsvunden for 50—60 Aar siden.

Efter at Maaltidet var endt, fik Skafferen og hans Medhjælper travlt med at dække Bordene af og sætte dem ud, kort sagt at omdanne Øverstestuen til en Dansestue. Naar dette var besørget, begyndte de Unge at danse. De sædvanlige Danse vare: Vals, Hopsa, Galop, Polka, Mazurka, Jødetur, 2-Tur, 3-Tur, 4-Tur, 5-Tur, 6-Tur o. s. v. Nogle af Dansene havde særegne Navne, saasom *Fuldspring*, *Ingen Nød i Morgen*, *Peer i Havren*, *Liflig Sang* o. s. v. Man stampede af og til i Gulvet eller slog Haanden mod Loftet for at bringe Efternølere i Takten igjen.

Medens de Unge morede sig med Dansen, tog Mændene sig et Slag Kort. De sædvanlige Spil vare: Lur, Mis samt Fedt og magert. Disse Spil vare om Enesteskillinger. Til blot Morskab spillede man: Skjervinsel, Brus, Sjavs, Kasino, 101, Rakker o. s. v. At spille højere end om en Skilling ansaas for en Skam.

Spil og Dans blev først afbrudt ved Kaffedrikning, hvor

enten Bæremoderen eller Degnekonen fungerede som Skjænker. Til Kaffen fik man Søsterkage og hjemmebagte Kringler. Kaffen indtoges i Dagligstuen, og der kom saa mange Gjæster i hvert Hold, som Stuen kunde rumme.

Hen paa Aftenen kom der et Bord ind i Dansestuen med en Bolle Punsch, som blev drukket af Kopper. Her blev da udbragt adskillige Skaaler og sunget forskellige dertil hørende Viser og Sange. Imidlertid drak Kvinderne The i Dagligstuen. Sommetider spistes der før Punschen, andre Tider 1—2 Timer derefter. Af Skaaler drak man først Barnets, og i den Anledning blev der talt et Par Ord og raabt 3 Gange Hurra. Værtens og derefter Værtindens Skaal blev udbragt, og medens de gik omkring og klinkede med alle, sang hele Selskabet:

Og det skal være { vor Værtens
 { vor Værtindes } Skaale, Hurra,
Og Skam for den, som ikke { vor Værtens
 { vor Værtindes } Skaale vil drikke.

Gid { han
 { hun } maa leve i Velstand og Glæde

Og nyde, hvad { hannem
 { hende } er kjær,

Førnelige Dage, behagelige Sager,
Saa mange som Draaber er her.

Forsangeren raaber højt:

Værten { længe leve! Mange Børn! Mange Penge!
Værtinden } Og blive lige saa gammel som Stokfisk i Norge!

Nu drikkes, og Forsamlingen i Forening med Værten synger:

Denne Skaale, den var vakker,
Derfor vi nu alle takker,
Den drak vi med stor Fornøjelse.

Værten eller en af Selskabet tager sit Glas og opfordrer til at drikke, idet han synger:

Drik Brødre rundt,
Det gjør ej ondt,
Til Maade saa er Punschen sundt.

Til Slutning udbringes Selskabets Skaal, hvortil synges:

Og dette skal være vort Selskabs Skaal, Hurra!
Og Skam for den, som ikke vort Selskabs Skaale vil drikke,
Den Skaale var brav, drik den af.

Er Glassets eller Koppens Indhold temmelig stort, hed det:

Den Skaale var brav, Hurra!

Til Aftensmad spistes ved sluttet Bord, dækket med Sigtebrød, Flæsk, kold Kalvesteg, Ost og Saltmad. Af Syltetøj saas Rødbeder og Tyttebær, fremsat i Underkopper.

Ved Afskeden sagde man Farvel til Spillemanden, og idet man gav ham Haanden til Afsked, modtog han Spillemands-penge, hvilket udgjorde hans Fortjeneste.

Ved Andendagsbørsel gik det omtrent paa samme Maade. Maden var i Regelen Øl og Grød og opstuvet Fisk med Kartofler. Man søbede af fælles Fad, ligesom der ogsaa langedes til fælles Fiskefad.

Nu ere saadanne Gilder sjældne, idet der nu kun indbydes faa Folk. Retterne ere ikke bestemte, og Maden tillaves efter Nutidens Brug og bliver serveret paa en meget pyntelig Maade, ligesom forskjellig Omdækning finder Sted. Bagværket er af mange Slags, meget godt og ofte udstyret med megen Smag. De smukke hjemmevævede Duge med de røde Navne ses nu sjældn, idet man nu har fint Fabriktoj, ligesom man ogsaa har hele Bordstel. Kun hos Smaakaarsfolk faar man Maden som forhen og sporer noget af de gamle Skikke.

Barndommen.

Saa snart Barnet kunde begynde at støtte paa Benene, sattes det i en Gangstol, der enten var firkantet med vidt stillede Ben med Triller under eller lang uden Triller. Nu ses et saadant Fængsel sjældent, da Barnevognen er traadt i dets Sted. Man brugte ogsaa Gangramme, som sattes under Barnets Bryst og under Armene. Naar Barnet begyndte at »gaa ved Støtte« (holde sig ved), fik det en Faldhat paa. En saadan Hat var lavet af flere Slags Tøj og Vat eller anden Udstopning og skulde afbøde Stødet ved Faldet. Børnene vedbleve at være svøbte 10—12 Uger, hvorefter de bleve skjørteklædte indtil det 4.—5. Aar. Et Barn fik sjældn Sko mere end een Gang og derefter Træsko med langt Overtag og blanke Kramper. Ofte fik Barnet Træsko, før det lærte at gaa. Faldehatten ses nu næsten aldrig. Træsko bruges som før, men er nu altid Basartræsko, d. v. s. Træsko med Overlæder. Skjørteklæderne bruges ikke saa længe nu.

Billeder og Legetøj vare sjældne den Gang og købtes kun paa Markederne i de saakaldte 8-Skillings Butikker, som først kom frem for 30—40 Aar siden. Fra en Slægting eller Bekjendt fik Barnet sjældent Legetøj i Foræring, men en Gang imellem en Otteskilling eller en Mark. Det hjemmelavede Legetøj var solidt og tungt. En gammel Træskobund med fire Trillehjul under, et udskaaet Hestehoved paa en Kjæp, en Træsko med Vuggegænger under o. s. v. vare de sædvanlige Fremtoninger.

Husfiden var meget almindelig den Gang, og Barnet blev tidlig holdt til efter Evne at deltage heri, ligesom det ogsaa i en ung Alder begyndte at passe Gæs og Smaakreaturer eller sattes til at vogte det løse Kvæg.

Der blev sat stor Pris paa, at Barnet tidlig lærte at læse, og Mødrene og Bedsteforældrene især kappedes om at lære Barnet at læse, ligesom ogsaa at lære Vers til Aften og Morgen, Fader vor og Trosartiklerne. Barnet lærte tidlig at opregne Sanserne samt de »fire Elementer«, der den Gang hed: Jord, Ild, Luft og Vand. Toges der den Gang ofte fejl fat, idet Barnet stavede for lidt, før det læste, gøres der nu for lidt i den Retning.

Skolegangen begyndte sjældent før det fyldte 7de Aar, og var der ikke ældre Søsken til at følges med, kom enten Fader eller Moder med Eleven; men før den Tid bad man Læreren i Besøg, for at han og Eleven kunde faa Lejlighed til at se hinanden. Først ved Skolegangens Begyndelse lærte Barnet at færdes mellem fremmede Børn, hvor Modtagelsen ofte var haard og raa. I Skolen gjaldt det den Gang meget om at lære udenad, og de legemlige Revselsler vare flere og haardere end nu, saa mange maa sige som Erik Bøgh i Visen om Ole: »Hvad han ej fik i Hovedet, det fik han paa sin Ryg.«

Ved Skolegangen kunde der først være Tale om bestemte Lege, og det var kun kort Tid før, at Barnet fik Lov at deltage i saadanne. Fælleslege for Drengene og Pigerne var at »gjenne So i Hul«, »Langbold«, »fange Enke«. Af Børnelege har man her de samme, som M. E. Matthiessen i Haarslev har beskrevet i sin lille Bog af 1884 under Nr. 74, 75, 79, 82, 83, 84, 90, 92 og 94. Pigerne dansede til forskellige Sange, hvoraf de fleste kjendes hele Landet over; men en er dog særegen for denne Egn, nemlig nedenstaaende, hvortil hele

Selskabet danser rundt, medens det første Vers synges; under sidste Vers danses der Par og Par.

Skjøn Jomfru hun drager det røde Guldbaand,
 Det binder hun om sin Allerkjærestes Haand.
 Av! Av! Allerkjærest, bind ikke for haardt,
 Jeg agter slet ikke at rejse fra dig bort.
 Skjøn Jomfru gaar i Skoven en Dag eller tre,
 Og naar hun bliver sulten, saa lader hun sig se.

Og se nu, hvor liflig de valse de to,
 Som om de havde stjaalet baade Strømper og Sko,
 Med Silkestrømper og baldyrede Sko,
 Se, det fik den Jomfru for sin Ære og Tro.

At spille Kegler var næsten altid den første Leg, Drengene toge Del i udenfor Skolen. Keglernes vare simpelt forarbejdede og opstilledes paa en Plads i Gaarden eller paa Gadejorden og sloges om med en Klode (et Stykke afsavet Træ paa 8—10 " Længde og 4—5 " i Gjennemsnit). Der spillede flere Slags Spil. Det mest brugelige var at slaa Kegler i Potte (24); men da man let kunde »slaa sig i femten«, blev Spillet ofte langvarigt. Drengene spillede i Regelen ogsaa Klink; men det gjaldt som oftest ikke noget. Lege og Tidskort er det samme nu som for 40—50 Aar siden. Der er kun den Forskjel, at den Gang havde Karle og Piger, ja selv de unge Mænd en saadan Leg og Tidskort for.

Konfirmationen.

Ved Konfirmationen gjaldt det om at komme øverst paa Kirkegulvet, og var det lidt svagt med Lærdommen, prøvede man paa, hvad Foræringer kunde virke. Præsterne af den gamle Skole kom i Regelen godt over alle de Vanskeligheder, der beredtes dem paa den Maade; men de unge Præster, der vilde være strængt retfærdige og vare ukjendte med Forholdene, kom ofte galt afsted. Valgte Præsten nu at sætte Konfirmanderne efter Alder, kom han ikke alene galt afsted med Forældrene, men ogsaa med de gamle Lærere. Nu tages der ikke saa meget Hensyn til Opstillingen og Overhøringen som før, og desuden er Offeret nu ikke saa uensartet, at dette tillægges nogen Betydning i den Retning, hverken af Yderen eller Modtageren.

Ungdommen.

Efter Konfirmationen regnedes Drengene og Piger til de Unges Lag, og allerede den første Valborgaften derefter vare de med til at bytte Gadelam.

Den Pige, der blev tildelt en Karl som hans Balpige hele Aaret om, kaldtes hans Gadelam. Til denne Udbytning, der foregik Valborgaften, samledes Karle og Drengene.

Her blev da først valgt en Gadebasse. Dette Valg faldt altid paa den mest ansete Karl i Byen. Derefter sattes han til i Forening med 2 Drengene at foretage Uddelingen eller Tildelingen. Det er en Selvfølge, at Pigerne med urolig Nysgjærrighed afventede Resultatet og i den Anledning vare samlede et Sted i Nærheden. Ventetiden blev forlænget derved, at Karlene først havde været ude at brænde Blus og dernæst sunget Valborgvisen for Dørene.

Det er en Selvfølge, at Gadebassen først udvalgte sig sin Gudinde, som hun kaldtes, og hun var Byens mest ansete Pige. At enhver fik tildelt et passende Gadelam, er en Selvfølge, og Resultatet blev, at den mest ansete Karl fik den mest ansete Pige o. s. v. Rækken igjennem, og tilsidst føjedes det Par sammen, der var mindst anset. Ved Uddelingen vare alle Karle tilstede, og de fleste Steder toge de mere eller mindre Del i Udbytningen. Enkelte Steder, navnlig i Sønder Herred, maatte hver Karl lade sig nøje med Kjendelsen uden videre. I Byerne vest for Kolindsund kunde Dommen omstødes ved en Pægl Brændevin til Laget. Det gjaldt for en stor Ære for Pigen at være Gjenstand for en saadan Handel. I den østlige Del af Nørre Herred kom enhver Karl frem med sit Ønske i saa Henseende og fik det i Regelen opfyldt. I nogle Byer var det Skik, at hver Karl skulde kysse sit Gadelam for Pintsegildet, og lykkedes det ikke, maatte han bøde en Pægl til Selskabet. Valborgaften var ellers en travl Aften og er det endnu, hvor alle de nævnte tre Ting skal udrettes.

Ikke alene ved Pintsegildet, men ogsaa ved alle Aarets Legestuer toges Hensyn til Gadelams-Uddelingen. Naar man søgte Plads til en Legestue, maatte Gadebassen og et Par af de andre Karle ud at søge om en Lejlighed, og man søgte først hen, hvor der var Fjællegulv. Musikken til Legestuen var ofte daarlig, men leveredes ogsaa i Nørre Herred for 3—4 R og i Sønder Herred for 4—5 R . Til Værten betaltes der som

oftest for en Skjæppe Malt. Karlene købte noget Brændeivin, 1 Pund Lys, 1 Pund »Kaffetøj« (o: 1 Pund brunt Sukker, 1 Pund Cikorie og 1 Pund Bønner). Pigerne toge Mellemmad (»Gadelamsmellemmad«) med. Gadebassen stod for hele Ordningen. Spillemanden fik en Stol hen i et Hjørne og et Lys i en paa Væggen hængende »Klov«. Bænkene, som bestode af Fjæle, lagte paa Bukke, eller hvad man fandt passende, stilledes op ved Sidevæggene. Paa en Dragkiste anbragtes et Lys, en Krukke med Øl og et Snapseglass ved Siden af en Trepæglflaske med Brændeivin. Efter en anstrængende Tur tog man sig en Dram og en Taar Øl. I Tiden lidt efter Midnat spistes der Mellemmad, og man drak Kaffe. Som Lønningerne bleve større, Tiderne bedre og Fornødenhederne større, fik Hvedebrød og Punsch Indpas. Der dansedes med »Houen«. Man trampede i Gulvet, slog i Loftet, og af og til ledsagedes Dansen og Musiken af Sang. At Mænd og Koner toge Del i med, var ikke usædvanligt. Bylaget blev ikke overset, men dog ikke nøjagtig overholdt, især for Pigernes Vedkommende. Drukne Personer saas sjælden, naar undtages enkelte, som vare fulde ved enhver Løjlighed. Raa Tale og Opførsel var ligeledes sjælden, hvorimod tvetydig Skjæmt ofte var grovkornet. Uenighed blev neddyttet, med mindre den Skyldige fandtes at være udenfor Laget; men naar dette blev ham betydet, fortrak han som oftest. Herregaardstyendet var i Regelen udenfor Bylaget, og mellem disse to Parter opstod der ofte Slagsmaal. Andre Steder gik Herregaardsfolkene ind i Bylaget, og alt gik da meget fredeligt.

Nogle Aftener efter Legestuen samledes Karlene for at gjøre »Redelighed«. Her skiftede de det tiloversblevne Brændeivin og udregnede, hvor meget enhver havde at betale. Der blev taget forskellige Hensyn ved Paaligningen, saa det næsten blev en Ligning paa Formue og Løjlighed. Legestuerne ere nu forandrede, men »Redeligheden« bruges ondn. Forhen kostede en Legestue i Regelen 12—20 β , men i de sidste Aar 2—3 Kr. for hvert Par; thi nu bruges ikke alene Kaffe og Mellemmad, men Punsch, Hvedebrød og Chokolade i Overflodighed.

Naar en eller anden mindre heldig stillet Mand eller Familie havde et eller andet Uheld i sin Bedrift, indbødes der til et Dobbeltgilde. Vedkommende havde indkøbt eller lavet

en eller flere Gjenstande, som saa bortspillede ved Tærningekast; desuden holdt Indbyderen Beværtning for Betaling. Hver Gang en Spiller havde spillet 4 β bort, fik han en Dram gratis. Værten betalte Musiken. Var Indbyderen en agtet Person, som uden egen Skyld var i virkelig Trang, og man havde Haab om at redde ham, gik Mændene uindbudte med til Dobbeltgilde. En af dem tog en Flaske og solgte hver Snaps for 1 \mathcal{R} , dog tilstededes mindre velstillede en Snaps for 4—8 β .

Skovballerne begyndte saa smaat den Gang, men det var mere Sammenkomster for Mænd og Koner af de mere Velstillede Klasse end Forlystelser for de Unge, hvilket de lidt efter lidt gik over til at blive. De fleste Steder i Skoven dansedes der paa den bare Jord, men det varede ikke ret længe, før der blev nedlagt Fjællegulv, og Landhandlere eller Kromænd begyndte at spekulere i den Retning.

Da man sjælden eller aldrig havde Dans ved Høstgilde, Julegilde og andre Lejligheder, hvor de Gamle kom sammen, og der dog mellem dem var nogle, som havde Lyst til at danse, havde man forhen i flere Byer et aarligt Gammelmandsbal, men nu er det kun i enkelte Byer og da særlig der, hvor det fra ældgammel Tid har gaaet paa Omgang fra Gaard til Gaard. Et saadant Gammelmandsbal var i Regelen kun for en By, og holdtes det ikke paa Omgang, holdtes det, hvor der var bedst Plads og hvor man kunde faa Tilladelse dertil. Til Værten gaves 1 Skjæppe Malt. Musiken var den samme som til de Unges Legestue. Der blev først drukket Kaffe med Kaffebrød, som Konerne medbragte. Længere hen paa Aftenen drak man atter Kaffe eller The efter at have spist det medbragte Smørrebrød. Til Kaffen eller Theen spiste man Æbleskiver, hvoraf hver Kone medbragte en Tallerkenfuld. Til et saadant Gilde vankede der ofte Punsch, eller i Regelen Kaffe-punsche eller Thevandsknægte.

Mændene mødte nogle Aftener derefter til »Klaring«, og her betalte alle lige meget. De fleste Steder samledes baade Gaardmænd og Husmænd; men nogle Steder havde man baade »Gaardmandsbal« og »Husmandsbal« hver for sig. Disse Baller holdtes som oftest mellem Jul og Fastelavn.

Forlovelser.

De Forældre, der havde giftefærdige Børn, glemte ikke ved nogen Lejlighed at se sig om efter et passende Parti, og saadan ere Forholdene endnu. At de Unge gik og endnu gaa deres egne Veje i dette Ærinde, er en Selvfølge. Det gjaldt da kun om, at Valget af de Gamle erklæredes for passende. Det første og mest afgjørende Hensyn, der tages, er udelukkende til Formuen. Derfor hører man altid, naar en Forlovelse omtales, det Spørgsmaal: Hvad har han? Hvad har hun? Kan de vente noget? o. s. v. Der spørges ikke om Alder eller andre Omstændigheder. Er der en Ejendom, som den ene har eller skal have, blive »Næringens« gode og daarlige Sider fremhævede og bedømte.

Ofte bruges en »Fortaler« til at faa Partiet i Stand. Denne Mellemand bruges mest af Enker og Enkemænd og er i Regelen en Mand, der nyder almindelig Anseelse, og han faar ikke nogen Betaling derfor; men der er ogsaa Fortalere, der lade sig betale for Ulejligheden, og de trænge sig da oftest ind paa Folk med Tilbud.

Dersom en offentlig Forlovelse blev hævet, da omtaltes det i samme Forhold som den Stilling, de Paagjældende indtog i Samfundet, og man kom snart paa det Rene med, hvem der egentlig var den Skyldige, og denne fik da ikke et godt Omdømme i en Tid, men det glemtes snart, hvis ikke aabenbar Utroskab var Grunden; thi i saadanne Tilfælde kunde Vedkommende godt faa Sagen oprippet paa offentligt Sted, uden at nogen tog ham i Forsvar eller undskyldte ham. Disse Forhold have ikke forandret sig stort indtil vore Dage.

Var Pigen en Gaardmandsdatter, da fik hun et ungt Æg eller en ung Hest i Medgift, ligesom hun ogsaa fik en Ko eller et Par Faar. Forlovelserne holdtes hemmelige, i det mindste indtil Medgiftssagen var ordnet, og man satte Pris paa ikke at lade alle og enhver vide noget derom. Forholdet blev som oftest en Hemmelighed, som alle vidste nøje Besked om. Lykønskning fandt ikke Sted, før Parterne vare indskrevne. Forlovelsesringe brugtes ikke.

I Anledning af Indskrivningen begav Brudgommen og de to Forlovere, en af hver Familie, sig til Præstegaarden en Lørdag Eftermiddag, hvor de da hos Præsten begjærede

Tillysning den efterfølgende Søndag. Derfra gik man til Degnen og traf Aftale med ham om Kirkebogsførelsen.

Ved Hjemkomsten til Brudens Hjem fandtes en lille Forsamling, og her drak man da »Jagilde«. Gjæsterne beværtedes med Sigtebrød, Smør, Ost og Tilmad (Rullepølse, Kjød-pølse, Faarelaar o. s. v.). Det er en Selvfølge, at Øl og Brændevin ogsaa fandtes paa Bordet. Derefter drak man Kaffe med Hvedebrød (Søsterkage) til. Nu forslog man Tiden med Dans eller paa anden Maade, dog var Dans sjælden. Til Aften spiste man varm Mad; men der var ingen Regel for Retterne. Noget før den her omtalte Tid var Grød og Fisk en staaende Ret, men blev mere og mere sjælden, indtil den for 10—15 Aar siden ganske forsvandt.

Nu holdes der ikke noget særegent Jagilde; hele Anretningen bestaar i Beværtning til de to Mænd og i det højeste til deres Koner, om de ere til Stede.

Forhen begyndte de Unges Samliv som Mand og Kone fra den Dag, og det blev betragtet som passende. Nu ser man dog jævnlig, at det undgaas, eller om det finder Sted, misbilliges det.

Ved Jagilderne forhen søgte en eller anden Spillopmager som oftest at liste sig til den Seng, der var bestemt for de unge Folk, og han gjorde da enten Endestykket løst eller tog Bunden ud, saa Følgen maatte blive, at Parret kom til at ligge paa Gulvet den Nat. Da saadant ventedes, passedes der meget nøje paa, især af Pigens Moder; men ofte var hun skjælmisk nok til at gaa i Ledtog med Spøgefuglen. Udøvere af og Medvidere i Gavtyvestregen indfandt sig næste Dag ved Frokosttid, og under megen Deltagelse, men med et listigt Grin, spurgtes der om Velbefindendet, og under Latter og Morskab førtes Samtale herom; men havde Parret, hvad ofte var Tilfældet, i Tide opdaget og udbedret Skaden, blev Udøveren udleet og udskammet uden Skaansel, og baade nu og siden efter, især ved Bryllupet, maatte han være Skive for mange lidet smigrende Vittigheder.

Bryllup.

Naar Bryllupet nærmede sig, sendtes Bydemanden ud for at bede Gjæsterne til Gilde, og han kom da med en lang Hilsen, hvori der nævnedes baade Brud og Brudgom samt den

egentlige Indbyder og hans nærmeste Husstand, om »at komme og ikke forsmaa at tage til Takke med, hvad Huset formaaede.« Bryllupet holdtes i Røgelen Lørdag og Søndag.

Nogle Dage i Forvejen vare Gjæsterne indbudte til »Fuen-gilde«, hvor de opvartedes først med skaaret Smørrebrød, belagt med Ost eller salt Kjød og Pølse, derefter med Kaffe. Nu samtaledes der lidt, og Tiden dreves hen som bedst. Derefter spistes Risenvælling eller Risengrød og Fisk. Nu holdtes Musik og Dans. Gaverne, den saakaldte »Fuen«, bestod af levende Faar, Kalve, Lam, Gæs, Høns og Ænder, Æg, Kjød, Faarelaar, Ost, Flæsk, Smør o. s. v. Deraf leverede hver Gjæst en eller flere Ting i Forhold til hans Evne og hans Husstands Talrighed.

Gamle Folk fortælle, at i første Tredjedel af dette Aarhundrede var der Bryllup i 3—4 Dage, og hver af Gjæsterne maatte føre sin Kniv, Gaffel og Ske med sig. Første Dag spiste man Suppe, Suppekjød, Steg, Fisk og derefter Kage. Om Morgenen ved Ankomsten fik hver Gjæst en Rugmelskavring, der rakttes dem af en stor Kurv, som Skafferen gik om med, og hans Medhjælper fulgte efter og gav hver en Snaps. Det var ogsaa Skik den Gang, at hver af Gjæsterne tog et Stykke Steg og Kage med hjem. Disse Sager fyldtes i Lommerne uden videre. Flere hjalp sig ved Bordet med Fingrene i Stedet for Gaffel og Kniv.

I den Tid, her nærmest tales om, gik det saaledes til: Musikanteren kom først, og han stillede sig i Forstuen for at hilse alle Gjæster med et Stykke paa Klarinetten. Gjæsterne bænkedes, og Brudeparret sad midt for Bordet under en Krans af Grønt eller noget Papirstads. Maden bestod af Sigtebrøds-mellemmader, der bares frem paa store Tallerkener. Hertil skjænkedes Øl og Brændevin, og Frokosten sluttede med Kaffe og hjemmebagt Kaffebrød. I Sønder Herred var det Skik, at Gjæsterne gik omkring og kyssede alle Tilstedeværende uden Undtagelse; men naar en eller anden ikke ønskede at kysse eller modtage Kys, holdt han sig i en stiv og tilbageholdende Stilling, hvilket respekteredes. Kysningen gjentoges ved Takken for Mad og til Afsked. Denne Skik har aldrig været gængs i Nørre Herred.

Brudetoget til Kirken ordnede sig saaledes: Paa den første Vogn Spillemandene, paa den anden Bruden, paa den tredje

Brudepigerne, derefter Brudgommen, Ungkarlsførere, Mandførere og Brudekoner. Nu først kom det øvrige Følge, ordnet efter Familieskab. Svigerfader og Svigermoder kaldtes »Gudfaar« og »Gudmoer«; begge kaldtes i Flæng »Svaavver« (Svoger). Paa Kirkevejen kjørtes der rask, især gjennem Byer og forbi Udflyttersteder. Da Vognene vare stive og træaxlede med Bøjleagestole, bleve Spillemændene godt rystede, hvilket ogsaa kunde høres paa Klarinettens Toner. Naar Toget ankom til Kirkegaardsporten, ordnedes det saaledes: Først Bruden, fulgt af Brudepiger, saa Brudgommen, fulgt af Brudgomssvende, o. s. v. Nogle Steder gik Spillemændene med til Kirkedøren og spillede, men de fleste Steder stode de ved Kirkegaardsporten. Bruden tog Plads i den øverste Kvindestol og Brudgommen i den øverste Mandfolkestol. Bag ved Bruden sad Brudepigerne i 2den Stol. I 3dje Stol sad Brudekonerne og i de efterfølgende de øvrige Kvinder. I 2den Stol, altsaa nærmest Brudgommen, sad Ungkarlsførerne eller Følgesvende, i 3dje Brudgoms- eller Mændsførerne, og i de følgende Stole saas det øvrige Følge. Naar Vielsen skulde begynde, gik Brudgommen hen og tog Bruden ved Haanden, Følgesvendene toge Brudepigerne, Brudgomsførerne toge Brudekonerne og de øvrige ligesaa, og saaledes stode de alle Par og Par, holdende hinanden i Hænderne. Under Vielsen maatte Parret staa saa nær sammen som muligt, ellers blev Forholdet ikke godt og inderligt. Efter Vielsen gik hver til sin Plads i den oven for beskrevne Orden. Til Ofringen gik den unge Mand og Kone først, derefter Brudgomsførere og Brudekoner og tilsidst Følgesvende og Brudepiger, alle Par efter Par. Manden og Konen satte sig hver paa sin Plads igjen, men i anden Stol sad nu Mand og Kone, i tredje Karle og Piger, og i den Orden gik de ud af Kirken, Par efter Par. Musikken begyndte straks, naar Følget lod sig se udenfor Kirkedøren. Paa Hjemvejen sad Brudgommen paa første Vogn efter Spillemændene, Bruden paa anden, Brudgomsførere paa tredje, Brudeførere paa fjerde, Ungkarlsførere paa femte, Brudepiger paa sjette og derefter det øvrige Følge. Den af de Nygifte, der først saa sig tilbage paa Kirkegaarden, døde først. Brudekrans eller Brudeslør brugtes ikke; men Bruden havde enten en Blomst eller en Sløjfe i Haaret. Musikken spillede lystig op i Gaarden, naar Gæsterne traadte ind i Huset.

Nu satte Folk sig til Bordet, de Nygifte midt for Bordet under Stadsen, han til højre og hun til venstre. Ved hans Side sad først Brudgomsførere, saa Ungkarlsførere og derefter de øvrige Mænd. Ved hendes Side sad først Brudekoner, Brudepiger og derefter de øvrige Kvinder. Alle Bordene vare satte til Øverstestuens 3 Sider, saaledes at der sad Folk paa begge Sider af Bordene. Dersom Præsten eller Degnen var med, hvilket næsten al Tid var Tilfældet, sad de i den inderste Rad lige over for Brudeparret. De Gjæster, der ikke kunde faa Plads i Overstuen, bleve bænkede i Dagligstuen og Sovekammeret. Naar alle vare komne til Sæde, bad Skafferen Gjæsterne tage sig »en Bid Brød og en Dram«, ligesom ved Barsel. Præsten læste en Bordbøn, eller Degnen sang en Salme, efter at Skafferen havde opfordret dertil. Derefter kom Suppen. Sjældn saas Terrin, Potageske og dybe Tallerkener; men man langede til fælles Fad. Suppen var al Tid meget kraftig med 3 Slags Boller, nemlig Bygmels-, Hvedemels- og Kjødboller. Efter Suppen kom Suppekjød med Peberrod, Steg med brun Sauce og til begge Dele Sigtebrød eller Kartofler efter Behag. Til Kjødet og Stegen sørgede Skafferen for Øl og Brændevin. Af Syltetøj saas Rødbeder, Tyttebær og en Gang imellem Agurker, alt i Underkopper. Øl drak man af Kruse eller store Lerkrukker. Krusene vare prydede med forgyldte Striber, Blomster og Indskrifter; Blomsterne vare meget brogede, og Indskrifterne radbrækkende. Af Flasker saas Klukflasker og blomstermalede Karaffer. Enkelt Snapseglas havde ogsaa paamalede Blomster af en saadan Beskaffenhed, at en Botaniker vilde komme i Forlegenhed med at klassedele dem.

Kunde man under Maaltidet faa tomt Fad, bankede man paa Fadet, og da var det galt fat med Skafferen. Blev en Krukke tom, blev den væltet, og ikke bedre gik det med Flasken, medens Vittigheder haglede ned over Skafferen. Kun de mere ansete Gjæster kunde tillade sig denne Spøg; thi Skafferen var en anset Mand og en betroet Person ved Gildet. Efter Stegen fulgte hjemmebagt Bagværk, og hertil bød Skafferen »gammel fransk Vin«, et eller to Snapseglas fulde til hver af Gjæsterne. Under Maaltidet havde Skafferen bestandig opfordret Gjæsterne til at tage for sig af Retterne, og naar Spisningen var til Ende, bad han Gjæsterne taget til Takke med Maden.

Under Maaltidet havde Spille mændene været inde i Stuen og spillet 2—3 Gange. Medens Spille mændene spiste, ryddedes Overstuen og gjordes klar til Dansen, som nu skulde til at begynde.

Skafferen gav den unge Kone den første Dans. Derefter dansede det unge Par; men nu spilledes en ny Dans, og under den skulde Mændene sætte en Nathue paa Brudgommens Hoved og Konerne en Hue paa Bruden. Medens Parret søgte at undgaa Huerne og bleve forsvarede af de Ugifte, søgte de Gifte at hjælpe hverandre med Planens Udførelse; derfor varede denne Dans somme Tider 1—3 Timer. Man opmuntrede da Spille mændene til Udholdenhed ved en ekstra Skilling. Ofte blev Legen saa lang, at Parterne bleve kjede deraf, og man enedes da om et Forlig, hvorved de Nygifte godvillig gik under Huen og de Gifte villig maatte finde sig i at høre deres Tab omtalt. Det gik for Resten til som ved Barsel, og ved Punschen sang man de samme Sange, som forhen ere nævnte.

Anden Dag fik man Risgrød og Fisk. Musiken maatte spille, mens »Brudegrøden« blev baaren ind; men nu faldt Skafferen ind ad Døren med et Fad Sand, pyntet med Tørvesmuld og smaa Tørveknolde, der skulde forestille Kørender, Rosiner, Kanel og Sukker; thi saadan var den rette Brudegrød udpyntet. Historien med Spillemanden og Kogekonen gjentog sig nu paa samme Maade som ved Barselgildet. Alt gik ellers til som første Dag, og Aftensmaden begge Dage var som omtalt ved Barsel. Tredje Dag var Middagsmaden Grød med varmt Øl paa og til Eftermad oplukket Fisk; men i Regelen varede Gildet kun i 2 Dage.

Ved Afskeden takkede man Værten, og hver Husfader plejede at stikke ham 1—2 Rdl. i Haanden. At et saadant Gilde var en dyr Historie for Deltageren, men især for Værten, er indlysende. Gildet holdtes altid i Brudens Hjem, og derfor paataltes det i Arv- og Skiftebreve som ogsaa i Skjeder for de ugifte Døtres Vedkommende. I de senere Aar bydes kun faa Folk. Der er ingen Musik til Kirken og kun yderst sjælden Dans. Retterne ere ikke bestemte. De mange Former ere bortfaldne, Fuen og Send ligesaa, og man giver heller ingen Penge i Haanden, hvorimod der nu gives Brudeparret Gaver, der fremstilles under Gildet. Forlovelsesringe ere almindelige og Brudeslør ligesaa, undtagen for de Piger, hvis Udseende røber deres Fejl eller som have været paa Afveje.

Sølvbryllup holdtes ikke forhen, men er bleven Mode i de senere Aar. Det gaar til som ved et andet Gilde, og her er ingen Regel. Der modtages Gaver af forskjellig Slags, alt afpasset efter Parrets Stilling. Der udstedes ingen Indbydelse.

Til Guldbryllup udsendtes ingen Indbydelse, men Gjæsterne mødte med Gaver. De fleste fejrede denne Dag i Stilhed eller ved Altergang. Nu ligner et Guldbryllup de moderne Sølvbryllupper.

Mærkedage med dertil hørende Gilder, Skikke og Overtro.

Af Aarets mærkelige Dage maa først nævnes *Nytaaer*. Dersom man flyttede Lyset af Bordet, flyttede man Heldet af Huset; men det var værre at slukke det ved Uforsigtighed, thi saa slukkede man sit eget Livslys ud. Den Aften gik mange omkring for at skyde for Vinduerne eller for at drive alskens Kommers. Drengene løb om med en Rumlepotte, med gamle Potter at slaa paa Døre, en Indretning til at slaa Knaldhætter af paa eller en kridtet Fjæl, hvorpaa der frembragtes Lyd ved at skrabe med en gammel Træske. Der dreves de forunderligste Løjer, man kunde finde paa, hvoriblandt Udklædning spillede en stor Rolle; men Overtroen blandede sig forunderlig ind i hele Glæden og Narreriet.

Gik man udenfor og saa ind ad Vinduet, kunde man se, hvem af Husets Folk der skulde dø inden Aarets Udgang; thi Vedkommende saas da sidde uden Hoved. Ønskede den Ugifte at vide, hvem Ægtefællen skulde være, sattes der en Rugkjerne over Døren, og den første, der gik ind, var den vordende Ægtefælle. En anden Maade var paa Slaget 12 at stille sig ganske nøgen for et Spejl med et Glas Vand og et Glas Vin, saa kunde man i Spejlet se sin Tilkommende komme ind, og dersom han eller hun tog Vandet, betød det Sparsommelighed og Rigdom, men toges Vinen, betød det Ødselhed og Fattigdom. Uden at tale satte man en Mundfuld Mad for hver Person i Huset ned paa Gulvet, lukkede derefter Hunden ind, og den, hvis Mundfuld Hunden først tog, var Døden vis. Den, der gik sidst i Seng, stillede et Brød paa Bordet og satte deri en Kniv med de Ord: »Det er for Rug«, atter en Kniv: »Det er for Byg«, og saaledes en Kniv for hvert Slags Korn, Frugt

eller Urter, man ventede at avle i Aaret. Nu slukkedes Lyset, og Nytaarsmorgen saa man efter, hvorledes Knivene stode. De, der stode oprejste, spaaede godt, men de, der vare hældende eller væltede, spaaede daarlig Høst, hver for den Sæd, der nævnedes ved dem.

Alt dette er nu forsvundet, og kun i nogle enkelte Byer løbe Drenge om og støje, ellers er denne Aften rolig som enhver anden. Overtroen er der ingen der agter, eller man vil i det mindste ikke være det bekendt.

Den Mand, der boer nordligst i Byen, raader for Vejret den 1ste Januar, hans Nabo den 2den og saa videre indtil den sydligste Mand i Byen. Er der ikke saa mange Mænd i Byen som Maaneden har Dage, er der ingen, som »har Vejr« før 1ste Februar; thi saa er det den Kone, som boer nordligst i Byen, derefter Nabokonen o. s. v., indtil man slutter med den sidste mod Syd. Enkemænd og Enkekoner regnes med. Marts er paa samme Maade Karlens Maaned, April Pigernes og Maj Børnens. Man begynder altid Omgangen nord fra.

Er Vejret godt, faar den Paagjældende en skjæmtsom Tak. Er Vejret daarligt, maa Vedkommende narres ud for at prøve »sit eget Vejr«. Her gjælder mange Kneb, og Opfindsomheden parret med Snildheden er ofte stor. Lykkes Anslaget, bliver Døren smækket med det Udraab: »Prøv nu dit Vejr« eller lignende. Er det Manden eller Konen, der bliver lukket ude, ender Spøgen med »at give lidt ud«. Skikken staa vist i Forbindelse med »at gaa sammen i Indevejr«; thi det bruges »at gaa i Byen en lille Tur og slaa en Sludder, naar man ikke kan komme ud« paa Marken eller fra Byen.

Naar man kommer lidt hen i Aaret, er der kun en enkelt eller maaske ingen i Byen, der husker, hvis Vejr det er, og der holdes næppe Regning derover, naar Vinterdagene ende og Arbejdet begynder.

Den Morskab er glemt i de fleste Byer nu. Nogle Familier, der kom her til Byen fra Kallundborgegnen i 1857, kjendte godt »at have Vejr«.

Forhen holdtes *Hellig 3 Kongersaften* som Helligaften i alle Huse, og endnu holdes den hellig de fleste Steder; der spises da Risengrød og Æbleskiver eller Flæskesteg, og paa Bordet har man et trekløvet Lys, det saakaldte Hellig 3 Kongerslys. Lyset var lavet i den Anledning; thi forhen,

mens man brugte Lys, støbte man selv disse til Husbehov ved at hælde smeltet Talg paa koghedt Vand i en Kjerne. Paa det saakaldte Lysespid satte man 5 Væger og lod dem synke ned i Talgen, hvorefter de bleve hængte op til Svaling i en dertil anstillet Buk. De dyppedes flere Gange, indtil de bleve tykke nok. En Væge, dyppet i daarlig Tælle en eller to Gange, kaldtes en »Praas«; en Væge, der var dyppet nogle faa Gange i ren Tælle, kaldtes en »Prins« eller et »Spædlys«. Lysestøbning og Brug af Lys er nu forbi, da Stenoljen er billigere.

Ved Hellig 3 Kongers Tid gik der ofte 3 Drengene om og sang for Døre for en Skilling. De vare udklædte med Hatte og Kroner af Guldpapir, havde Skjorte uden over de andre Klæder og førte en stor Stjerne af Pap og Guldpapir med sig. Stjernen havde ofte en lille Bjælde og svingedes af og til rundt under Sangen. Den ene Dreng var sværtet i Ansigtet, og om ham hed det i Visen: »Den ene han er fra Morderland«, skulde vistnok være Morderland.

Fastelavn var en Dag for Narre; derfor hedder det ogsaa om den, der tager Del i Løjerne, at han er en Fastelavnsnar. Børnene forsynedes med tredelte Ris, pyntede med Papir og Flitter (Fastelavnsris). Den, der kom sidst ud af Sengen Fastelavnssøndag Morgen, fik Ris og maatte give Boller. Enten købte man Bollerne af den omvandrende Hvedebrødsmand eller man bagte dem selv. Fastelavnsboller og Fastelavnsris have holdt sig endnu i vore Dage. I Fastelavnen holdt de Unge og tildels de Gamle med et stort Gilde, og som oftest red de Fastelavn. Dette gik saaledes til: Karlene i Byen samlede til Hest, alle udpyntede med Papir i de mest forunderlige Former og Farver, som Opfindsomheden og Forraadet tillod. Paa Samlingspladsen var oprejst en Galge, hvori hængte en gammel Tønde. Ældre Folk fortælle, at der ofte var en Kat indespærret i den, og at man morede sig over, hvor fortunlet det stakkels Dyr kunde være, naar Tønden gik itu og det slap fri. Eller man satte en Hane i Tønden, og Munterheden blev stor, hvis det stakkels Kræ galede eller skreg ved Slagene mod Tønden. Dette Dyrplageri har dog næppe fundet Sted i de sidste 40 Aar; thi siden den Tid har der været en Dukke, en Tørv, en Bold eller lign. inde i Tønden.

Medens Spillemandene spillede et muntert Stykke, red en

efter en frem i Galop og slog med en vældig Knippel paa Tønden, og dette fortsattes, indtil Tønden gik i Stykker og dens Indhold faldt paa Jorden. Den, der slog Tønden itu, var Selskabets Konge og fik et Baand eller en Papirstrimmel til Krone. Havde man en udpyntet Dukke i Tønden, kom der en anden Karl, udklædt som Dronning, og tog Barnet til sig. Selskabet satte sig nu i Bevægelse med Musikken forrest, derpaa Kongen og Dronningen med Barnet og derefter de øvrige, to og to. Toget tog sig pynteligt ud set i Frastand. En af de snildeste Deltagere, der var i Besiddelse af Vid og Lune, fulgte med Toget som Bajads. I lang Tid var han Hertugen af Augustenborg eller Prins af Nøer, senere Bismarck eller Kejser i Berlin. Rytterne besøgte hver Gaard i Byen, Herregaarde og Nabobyer. De modtog Pengegaver og be- værtedes hvert Sted, hvilket sidste for nogle af Deltagerne tit blev for meget. Efter Ridningen fulgte Gilde og Dans. Til Gildet fik man Grød og Æggepandekage med Flæsk. For Resten gik det til som ved en Legestue, og nogle Dage efter samledes Karlene til en »Redelighed«. En stor Del af de Gifte gav baade Penge og Naturalydelser og tog saa Del i Gildet; men Mændene tog ikke Del i »Redeligheden«. En anden Leg brugtes ogsaa Fastelavnsmandag, der endnu anses som en Fridag, idet man da »slog til Potten«. Denne Leg gik saaledes til: Man stillede en gammel Potte op paa en jævn Plads, og hele Selskabet stillede sig i en Kreds om den, medens man holdt hinanden i Hænderne; men var der for faa, stillede man sig i en Klynge et lille Stykke fra Potten. Nu blev en blindet og fik en Stok i Haanden til at slaa Potten i Stykker med, men han maatte kun slaa 3 Slag. Han svingedes flere Gange rundt, og for end mere at forville ham, skiftedes Pottens Plads eller Folkeklyngen flyttede sig. Da det næsten aldrig lykkedes nogen at træffe, blev man i Regelen tilsidst kjed af Legen. Børn, Unge og Gamle af begge Kjøen tog Del i denne Leg. Drengene vare som oftest Blindebukke, dog var der ogsaa andre, der forsøgte Lykken. Ofte gik der to Blindebukke paa en Gang. Det lykkelige Udfald af Legen indbragte Vedkommende en Gave fra Tilskuerne, i Regelen et Par Skilling fra Mændene og et Par Boller fra Konerne.

I de fleste Byer have Børnene en Fastelavns-Legestue.

Drengene ere da udpyntede paa den mest straalende Maade med Papir og Flitterstads og gaa fra Dør til Dør og synge:

Nu alle vi { Ørum eller et } Drengene
 Forsamles her i Dag
 Og Eder vil forklare,
 Hvorfor vi her om gaa.

Ja, en stor Sorg vi fik.
 I dette Øjeblik
 Vor Tønde gik i Stykker,
 Som vi fra Grenaa fik.

Og vi er her udgangne
 Slet ej af Overmod
 For noget at indsamle
 Hos Eder, Venner god.

Saa tro vi Eder til,
 At I os hjælpe vil
 Alt med en liden Gave,
 Som Eder synes selv.

Nu holder Sangen op, indtil Gaven, der i Regelen er 5, 10 eller 15 Øre, er modtagen. For Gaven siges Tak under Haandsrækning. For c. 40 Aar siden, da Haandkys var i Brug, modtog Giveren, hvis han var uden for Bondestand og hans Gave større end Bøndernes, Haandkys af hele Flokken.

Ja, Tak saa skal I ha',
 Ja, Tak saa skal I ha',
 Vi kan vor Tønd' betale
 Og raabe saa Hurra!

Hurra for Gaven god
 Vi synge med frit Mod,
 Nu vil vi Eder ønske
 Et godt og frugtbart Aar.

De indkomne Penge bruges til at betale Øl, Kaffe, Sukker, Lys og Spillemand med. Pigerne medbringe Fløde til Kaffe. Stuen haves som oftest frit. Har Indtægten ved Dørene været rigelig, bruges Resten til Hvedebrød, som kjøbes af Hvedebrødskonen, der i Regelen har god Afsætning, uagtet hvert Barn har Mellemmad med. Det er næsten utroligt, hvilket Maal af Øl og Hvedebrød et saadant Selskab kan fortære. Drengene danse med Pynten paa, indtil hele Herligheden er lutter Pjalter. Overanstrængelse, Nattevaagen og Søvnighed gjør Ende paa Gildet, som slutter med Latter, Sang, Vrantenhed og Graad i en uberegnelig Blanding.

Saa snart Foraaret gryede og der kunde være Haab om at finde Vintergække, selv om de skulde graves ud af Sneen, vare Børn og unge Folk paa Færde for at faa fat i Blomsterne, som da bleve indesluttede i et Brev og sendte til en god Ven eller Veninde. Brevet indeholdt et af de efterfølgende Vers:

Gækkebrev fra Nørre Herred.¹⁾

Jeg sender dig en Gave,
 En Blomst ud af min Have,
 Den første, som fremtræder,
 Er klædt i hvide Klæder.
 Dens Kappe den er grøn
 Og dertil meget skjøn.

Digtet i Ribe, skrevet i Rom,
 Gæt nu selv, fra hvem det kom,
 Mit Navn jeg sætte vil med Tal,
 Fordi du spekulere skal.
 (eller)
 Mit Navn jeg sætter med Prikker,
 Saa gætter du det ikke.

Fra Sønder Herred.

Nu jeg her saa fri og fræk
 Sender dig en Vintergæk,
 Ja et Blomsterindivid
 Fra den kolde Vintertid.

Jeg den Stakkel op nu drog
 Og den med til Hjemmet tog,
 Satte mig i Stillehed ned,
 Skrev et lille Gækkebrev.

Jeg just Øje paa den fik,
 Da jeg gennem Haven gik,
 Den stod ene ved en Busk,
 Bøjed' sig for Vindens Rusk.

Nar skal du være Paaske, Pintse
 og Vaar
 Lige ind i næste Aar,
 Indtil du gjør mig den Glæde
 Brevet at besvare med Ære.

Gækkebreve skrives endnu, navnlig af Børn og unge Folk.

Vor Fruedag (25. Marts) holdtes for en af de mærkeligste Dage. Man burde til den Dag have Storkereden efterset, og enhver, der vilde have en Stork som Nybygger, satte Pinde og Ris op. Dette iagttages endnu; thi man antager, at Storken denne Dag flyver over det røde Hav. Til Frueaften skal Kaalfroet saas, og da man af Erfaring veed, at den tidligsaæde Kaal er den bedste, iagttages dette endnu. Storken, der kommer ved den Tid, er en kjærkommen Gjæst, og der menes, at den fører Held og Lykke med sig til det Hus, hvor den tager Bolig. Første Gang i Aaret, man ser en Stork, er det heldigst at se den flyvende; thi saa faar man en let Gang. Ser man den staaende, faar man en tung Gang (Sygdom), og ser man den liggende, dør man. Dersom Storken i Løbet af Rugetiden kaster et Æg ned eller en Unge ud, betragtes det som en Tak fra den og kaldes Offer. Man bærer Ægget eller Ungen op igjen; thi det kunde jo være sket af Vanvare. Kaster Storken det atter ned, modtages det. At Ægget er raaddent og Ungen vanskabt, er vanskeligt at gjøre gamle Folk begribeligt. En saadan Vanskabning modtages i Pleje, nu næppe i Overtro, men af Medlidenhed.

¹⁾ Dette Vers kjendes ogsaa i Egnen vest for Vejle.

Skjærtorsdag spiste man Grønkaal, men det skulde være af 7 forskellige Slags Grøntsager, hvilket ofte voldte store Vanskeligheder, især hvis Vinteren var vedholdende.

Til *Paasken* farver man Paaskeæg, og nogle Steder holder man Gadelamsgilde i Paasken i Stedet for i Pintsen. Paaske-morgen staar man tidlig op for at se Solen danse; hverken forhen eller nu vil nogen tvivle om denne Dansen, og jo længere man ser paa den, desmere danser den. At den samme Tilsyneladelse finder Sted hver Vaarmorgen, troes ikke.

Paaskedags Eftermiddag spiste man Paaskeæg, der vare haardkogte og farvede med mange Farver. Løgskaller, Høaffald o. m. a. brugtes til at give forskellige Farver; men nu er denne Skik næsten uddød.

Den *første April* skal man tage sig i Agt for ikke at blive Aprilsnar; thi da viser man hinanden Ting og Personer, som slet ikke ere til Stede, og ser man efter, hvad der saaledes vises, faar man Tilnavnet »Aprilsnar«. Pakker og Gaver sendes ud til Ligemænd og Venner. Pakkerne indeholde Pjalter, Tørvesmuld o. lign. samt en Seddel med Paaskrift «Aprilsnar».

Til andre Tider lader man en Dreng, en Halvtosse eller en Person, der er ukjendt med Skikken, gaa Narrebud. En saadan skal da gaa og hente »Brandsaks« til Tækkemanden, en »Møgskraber« til Karlen, naar det sidste Læs Møg skal kjøres ud. Da saadanne Redskaber ikke ere til, faar den stakkels Dreng en Sæk med en stor Sten i eller hvad man kan finde paa at give ham at bære paa. Til Tak for al sin Ulejlighed bliver en saadan trohjærtet Dreng udleet. Der er dog mange Husbonder nu, der paa ingen Maade tillade at sende nogen i Narrearinde, og mange gjøre Narren opmærksom paa Sandheden i Stedet for at fortsætte Spøgen.

Valborgaften, det er Aftenen før 1ste Maj, var en meget mærkelig Aften; thi saa snart det begyndte at mørkne lidt, maatte man ud at brænde Blus, for at Heksene kunde finde Vejen enten til Tromsø i Norge eller til Bloksbjærg. Forsømte man dette, kunde man være vis paa, at man fik Brand i Kornet. Hver By havde sin Plads til Blusset, og det gjaldt om, hvilket Blus der kom til at tage sig bedst ud; derfor tog Karlene lange Forke med sig og holdt paa disse de brændende Halmknipper i Vejret eller gik rundt med dem, hvilket tog sig godt

ud. For Børnenes Skyld brændte de Ældre et Knippe tæt ved Gaarden, og alle, der da kunde komme fra en Dør, maatte den Aften ud at tælle Blus. Skjønt Heksetroen er aftagen, ere Valborgblussene i Tiltagen.

Naar Blusbrændingen var endt, begyndte Sangen af Valborgvisen. Baade Karle og Piger deltog i Sangen, og var Byen stor eller havde Udflyttere, delte Sangerne sig i flere Hold. Som alt tidligere er omtalt, uddeltes Gadelam samme Aften, saa de Unge havde meget travlt.

Valborgvisen.

God Aften dem, herinde bor,
 God Aften hver og en,
 Vi var her ved den Tid i Fjor.
 Vi synge det, vi meen,
 Om hvad os fryder sandelig,
 Derom vi synge glædelig
 :|: Med Stemmer hver for sig. :|:

Os fryder Aarsens Tid og Dag,
 Det Maj i Morgen er.
 Den kommer alle til Behag,
 Alt baade fjærnt og nær,
 Den ganske Jord i allen Land.
 Gud fryde baade Kvind' og Mand.
 :|: Det sige vi for Sand. :|:

Om Sommeren saa lystelig,
 Saa er jo alting glad,
 Og Træerne saa ønskelig
 Udskyde Knop og Blad.
 Ja Blomsterne de pryde smukt,
 Hvorefter vokser herlig Frugt,
 :|: Som giver Smag og Lugt. :|:

Om Sommeren saa lystelig,
 Naar Skoven den er grøn,
 Og Marken staar saa priselig
 Med Korn og meget skjøn,
 Ja Engene de staa i Flor,
 Og Græsset meget herligt gror
 :|: Til hver Mands Køer og Faar. :|:

Om Sommeren saa lystelig,
 Naar Høsten den gaar an,

Saa stræber hver saa trøstelig
 At gjøre, hvad han kan.
 De høste og de samle ind
 Med Glæde hver i Hu og Sind,
 :|: Og give hver sin Tind.¹⁾ :|:

Saa gives vi vel og i Aar,
 Som vi er van at faa,
 Lidt Flæsk og Æg, ihvor det gaar,
 Ja Smør og Brød ogsaa,
 Ja Penge, om ej andet er
 Ved Haanden, dem vi have kjær,
 :|: Og takke hver især. :|:

Og vil I Tiden vide ret,
 Naar Gildet det skal staa,
 Paa Pintsedag ved otte Slet,
 Det kan I lide paa.
 Saa komme vi og tage an
 Den Gav', som baade Kvind' og
 Mand
 :|: Os villigen give kan. :|:

Nu ønske vi en rolig Nat
 Og gaa saa til vort Hjem.
 Paa Pintsedag vi have sat,
 Saa komme vi igjen
 Og tage Gaven, som er sat
 I Skabet til os fra Jer Kat,
 Og hilse med vor Hat,
 Saa sige vi alle Godnat.

¹⁾ Tiende.

Til Beskyttelse af Huset sattes Rønkviste over Døren. Man satte ofte to Kviste, indeklemte mellem Loftet og Bjælken, idet der nævnedes en Karls og en Piges Navn. Groede Kvistene mod hinanden, blev der et Par. Kvistenes Retning tilkjendegav, hvorledes de Unge vare sindede mod hinanden. Husbonden gik ud i Marken og satte stiltiende en Pilekjæp ned i Hørsæden og en i Hampelandet, og saa lang denne Kjæp var, saa lang blev Hørren og Hampen. Haven skulde være gravet og tilsaaet inden Valborgaften, ellers dansede Heksene paa den, og den gav da ingen god Afgrøde det Aar. Den, der havde i Sinde at stjæle Æbler i det kommende Efteraar, stak en Rønnekvist i Klemme paa et hemmeligt Sted, hvor han troede, at den ikke let fandtes. Groede den, slap han heldigt fra sit Tyveri, gik den ud, vidste han, at han blev røbet.

Medardusdag (den 8de Juni) skrev man Medardus over alle Døre, Porte, Vinduer og Lømme. Betydningen heraf er glemt og Skrivningen ophørt. Nogle mene, at det skulde forhindre Musene, som i den Tid ere i Marken, i at komme ind igjen.

I enkelte Byer holdes *Pintsegilde* endnu paa den gamle Maade, og det er en rigtig Fest for hele Byen; men de fleste Steder holdes Baller enten hos Høkeren i Byen eller i Skoven hos en Spekulant.

Pintsegildet holdtes 2—3 Dage. Pintsemorgen gik de unge Folk om og sang Pintsevisen for alle Døre og modtog Gaverne.

Pintsevisen.

Nu ønske vi Eder en Pintsefest,
Fryder Eder, I unge Folk!
Den Herre Jesus være Jer Gjæst,
Glæder Eder, I gamle og!

Vi har vel været her en Gang før
Og sunget og kvidret for Jer Dør,

Nu komme vi igjen paa ny,
Vi gaa omkring i den hele By.

Vi har en Kurv baade stor og vil,
Der kan gaa syv Ol Æg deri.

Vi har og en til Rug og Byg.
I give os en af de gamle Ost.

Kan vi ej en af de gamle faa,
I give os syv af de andre smaa.

Vi har en Tegnebog stor og vid,
Der kan gaa Tusend Rigsdaler i.

Vi har og en til sex og syv,
Vi lade os nøje med de ti.

Og høre I noget af vor Sang,
Saa faa vi vel noget for vor Gang.

Nu kan vi ej mere denne Gang,
Nu er vi ved Enden af vor Sang.

(Gaverne komme.)

Nu sige vi Eder saa mange god Tak,
Som Himlen er med Stjærner besat.

Nu ønske vi Eder saa mangan god
Stund,
Som der er Sand paa Havsens Bund.

Nu bede vi Mand og Hustru om,
Om de vil til vort Gilde kom'.

I faa godt Øl og Brændevin,
Fryder Eder, I unge Folk!
Ja Spil og Dans til Solenskin.
Glæder Eder, I gamle og!

De modtagne Gaver bestod i Penge, Kjød, Ost, Æg, Flæsk, Smør, Fløde, Malt o. s. v. Efter Indbydelsen deltog de Ældre i Lystigheden. Første Dag spiste man Risengrød og Æggepandekage, anden Dag varm Øllegrød, Æggepandekage og Sigtebrød med Fedt paa. Den tredje Dag mødte kun Gadebassen, Gadinden, de to Drengene og deres Gadelam, som nu morede sig med Værten og hans Husstand og maaske enkelte Indbudte. Efter at have moret sig, hjalp de Værten og Værtinden med at bringe Huset i den gamle Gænge igjen. Disse 6 havde den Pligt hele Aaret om at være Skaffere og Medhjælpere baade i Stue og Køkken, indtil ny bleve valgte næste Valborgaften. Før Resten gik det til som ved alle Legestuer med Dansen og Syngen, Sang og Raab til Dansen, Trampen i Gulvet, Slag mod Loftet og andet Sjøv. I enkelte Byer blev næsten alle fulde i ethvert Sammenlag; men i andre Byer blev næsten aldrig nogen beruset. Under Dansen skulde Gadebassen løftes op paa de andres Skuldre. Man søgte under Dansen at gribe ham og løfte ham op fra Jorden; men da han i Regelen var en fuldvoksen, ældre Karl og ofte i Besiddelse af gode Kræfter, var denne Opgave vanskelig at løse, især da Drengene understøttede og advarede ham. Lykkedes det, blev han hævet op til Loftet midt i Karlens Stimmel. Medens han »kejsedes«, spillede Spille mændene et Stykke paa Klarinetten, hvorefter Gadebassen i den Anledning gav en Snaps hele Stuen rundt.

St. Hansaften plukkede man St. Hanskaal og satte dem i Sprækker ved Loftet. Visnede de, betød det Døden, men groede de godt til, var det Forbud om Sundhed. De sattes ogsaa med samme Formaal og Betydning, som er omtalt ved Rønkvissten Valborgaften. De hellige Kilder besøgtes den Aften. De Syge enten drak af Vandet eller badede sig dermed eller deri. At ofre en Skilling til Kilden var almindeligt. I de sidste 50 Aar har der kun været en Kilde besøgt, nemlig den ved Thorsager.

Mikkelsaften talte man om Mikkelsmjød, men det vides ikke at have været drukket i Mands Minde. Mikkelsdag var en Termin for smaa Udbetalinger, og Mikkelsmarkederne i Grenaa og Æbeltoft vare Fridage for Tjenestefolkene.

Det var kun faa Steder, der spistes *Mortensgaas*; men hos flere Bønder spiste man Flæsk og Kartofler. Nu er det sjældent, at der lægges Mærke til Mortensaften. I de fleste Byer samlede Mændene hos Oldermænden, hvor de talte om Fællessagerne; thi de fleste Byer havde den Gang lidt Fællesjord, der som oftest var lejet ud til Husmænd. Disse gav da derfor enten Brød og Brændevin til Bylaget eller ogsaa Penge. For saadanne Indtægter holdtes da et Drikkegilde. Havde Byen større Indtægter, deltes Resten, eller ogsaa holdtes der et Mortensgilde med Smørrebød, Drik og Dans. Ved samme Lejlighed afgjordes det fornødne Omskifte med Bytyren, som holdtes af Bymændene i Fællesskab og fodredes paa Omgang. Havde Bymændene andet Fællesskab enten i Skov, paa Hede eller i Vandløb, ordnedes og aftaltes det denne Aften. Fællesgadjorden er nu solgt, udskiftet eller inddraget, Oldermænd kjendes kun af Navn, og Bytyreholdet er ikke tidssvarende; derfor ere Sammenkomsterne Mortensaften ophørte.

I Anledning af *Julens* Nærhed blev Grisen slagtet; thi en Jul uden Flæsk ansaas for meget fattig. Til Julen bagtes der Sigtebrød, Søsterkage og Pebernødder. Søsterkagen kaldtes nu Julekagen. Desuden bagtes der en Del andre Kager af forskjellig Slags, ligesom der ogsaa kogtes »Klejner«. Juleaftensmaden bestod de fleste Steder af Risengrød og Æbleskiver samt Ribbenssteg, Flæsk og Kartofler, dertil fik man Syltetøj, i Regelen Rødbeder. Efter Maaltidet sang man en Salme, og kort Tid derefter drak man Kaffe, hvortil der atter gaves Æbleskiver eller Vaffer. Naar der nu var omdelt Pebernødder til hver, fik man fat i de ny Kort, som Kjøbmanden havde foræret Husfaderen til Julen, og man spillede da Kort om Pebernødder indtil Sengetid. Husdyrene fik et særlig godt Foder (Helligaftensfoder); »thi de skal da vide, der er en Gud til«. Vilde man Julenat paa Slaget 12 se efter i Stald, Køhus, Faaresti og Svinesti, rejste alle Kreaturer sig op. Den Tro er gammel, og der er flere, som tro det endnu. Enhver Gjæst, der i Juletiden kom ind, blev bænket og budt Mad; ellers »bærer han Julen ud«. Der maatte ingen Ting gaa

rundt i Julen; derfor maatte Konen og Pigerne ikke spinde. Sy maatte de heller ikke; thi det gav let bulne Fingre. Der er ingen, der tror det nu, og derfor overholdes det ikke mere. Gjæsterne beværtedes med Sigtebrød, Flæsk samt Snapse og Juleøl, derefter Kaffe og Kaffebrød. En fattig Gjæst fik en Mellemmad og et Barn en Kage eller lidt Pebernødder. Man bar en rigelig Gave af forskellige Slags Fødevarer til den Fattige. Dette finder Sted endnu, endog efter en større Maalestok.

Julegilderne begyndte i enkelte Byer før Jul, saaledes at Halvdelen af Gilderne vare holdte forud. Der holdtes ingen i Juledagene eller Nytaarsdag; men den anden Halvdel holdtes efter Hellig 3 Konger. De fleste Steder gaar det i Flæng uden bestemt Ordning med Julegilderne. Disse Gilder have ikke undergaaet synderlig Forandring i de sidste 30—40 Aar. Til Julegilder bydes først Sigtebrød, Smør, Ost, Kjød og koldt Flæsk samt Kaffe og Kaffebrød. Hen paa Aftenen spises Ribbenssteg og Flæsk, Hvidkaal, Kartofler og Syltetøj. Til Slutning, noget over Midnat, dækkes koldt Bord og sluttes med The og Punsch eller ogsaa en Thevandsknægt.

Vejret.

Da Vejret har saa stor en Indflydelse ikke alene paa Bondens Arbejde, men ogsaa paa Arbejdets Udbytte, er det naturligt, at Vejret og dets Forandring har været Gjenstand for Iagttagelser, og at de gjorte Erfaringer ere bleve overleverede fra Slægt til Slægt i korte og fyndige Rim eller Sætninger.

En grøn Jul giver en hvid Paaske. En hvid Jul giver en grøn Paaske. Naar Ploven i Marts kan gaa, maa den i April staa. Langfredagsvæde bringer fattig Mand til at græde. Marts tør giver Rug som Rør. Aprilsmag er Narredag. Marts tør, April vaad og Maj kold, saa bliver Bonden fed og bold. Kyndelmisseknude skal holde ude med hvide Stude. 40 Rid-dere med Frost er 40 Dages Frost. Peder Stol kaster den varme Sten i Vandet. Solen ned i en Sæk, op i en Bæk. Morgenrød giver Aftenblød. Aftenrød giver Morgensød. Naar Himlen arker mod Vinden, faa vi ingen Regn. Vælter Arken, faa vi Regn. Arker Himlen i Nør, tag hvad der er tør. Arker Himlen i Øst, lad staa, saa længe du har Lyst. Hvor

Vinden er Tamperdag, vil den holde sig til Tamperdag igjen. Regn Syvsoverdag giver Regn i 7 Uger. Den 13de Juli er Margrete-Raadden hø. Er Storcken graa, ustadigt Vejr vi faa. Naar Ræven gjør, faa vi Frost. Ere Peltsdyrene stærkt undergroede i Efteraaret, faa vi en stræng Vinter. Er Gaasebenet (Brystbenet) plettet, faa vi tidlig og stræng Vinter. Blomstrer Lyngen højt i Top, faa vi stor Vinter i Galop. Mange Mus er Tegn paa Dyrtyd. Fygen og Rygen varer i 3 Dage. Nordlys betyder Frost. Bisol er Tegn paa Nedfaldsvejr. Ring om Maanen er Forbud paa Nedfald. Straaler fra Solen om Eftermiddagen er Tegn til Blæst. Gaar Morgentaagen op, faa vi Regn, gaar den ned paa Jorden, faa vi Solskin. Den første Halvdel af Hundedagene er modsat den sidste. Drager Svanen mod Syd, har den Vinteren i Halen. Naar Børn i Maj bygge Hus i Rækker (af Sten), da Tørke i Juni os skrækker. Skovduen kurrer mod Frost (Nattefrost). Naar Uglen tuder i Skoven, bliver Vinteren forvoven. Kommer Høgen til Hus i Morgenstunden, bliver Vejret uroligt. Naar det fryser fra Sønden, fryser Tappen i Tønden. Som Dagene længes, saa Vinteren strænges. Østenvind og Kvinde-sind giver Vand. Sydostblammer og Kvindejammer (ogsaa Kvindeklammer) ender gjerne med Vand.

Boligen.

Der er kun faa Ting hos Bonden, der har undergaaet saa store Forandringer som Boligerne; thi der er næsten ikke en eneste Bolig, uden at den enten er ganske ny eller mere eller mindre nymodens indrettet, og de gamle Møbler ere afløste af ny. Et Hus bestod i Regelen kun af én Længe. Gjennem en simpelt malet Dør traadte man ind i en Forstue, brolagt med Sten, hvortil man havde valgt enten ganske smaa Marksten eller meget store og flade Flæksten. Kom man ind i Stuen, der som oftest optog hele Husets Vidde, som i Regelen heller ikke var over 8 Alen, saa man op til Vinduet et Bord og nogle Stole. For Bordenden og bag ved Bordet hen under Vinduerne var ofte en fastslaaet Bænk. Bordet var forsynet med Korsfod eller hvilede paa faste Ben, og under Bordskiven var en Skuffe. Vinduerne vare smaa og med rustne Ruder, indfattede i Bly; dog saa man lige saa ofte Træindfatning. Gulvet bestod af Ler med en stor Flækkesten indenfor hver

Dør. Døre, Panel og lignende var som oftest rødmalet. Sengene vare Alkover med Omhæng af blaåt Lærred, paatrykt med hvide Blomster. Sengeklæderne vare solide og hjemmelavede, og paa en net Maade kom Lagnerne til Syne med de paasyede Navne og Aarstal. De røde Aarstal vidnede tit om, hvor holdbart det hjemmelavede Lærred var. I Stuen saas endvidere en Dragkiste, en Standkiste og i Regelen et Hængeskab. Oven over Sengene saa man en Hylde, hvorpaa de bedste og smukkeste Kopper, Lysestager og andre Smaagjenstande stod. Denne Hylde kaldtes Kandebord. Kakkellovnen var altid en Bilægger, og paa den saas en rund, mørk Sten; thi med den knuste man Kaffebonnerne paa Kakkellovnens øverste Plade. Under Kakkellovnen saa man ofte en Kugle af Jærn til at male Sennop med. Fra Stuen førte en Dør ud til Køkkenet og en ind til Spisekammeret. Lukket paa Dørene var et Haandtag med et Klinkefald, sjælden en Vrider. Stolene vare hjemmelavede, rødmaledede og ofte en rund Skive med tre Ben under. Stole med Halmsæder saas yderst sjælden, da kun faa kunde sno Halmreb eller, som de her kaldes, Halmsimer. Køkkenet var altid meget lille med brolagt Gulv, faststaaende Bord, en Faderække og en aaben Skorsten. Over det murede Arnested hængte en Krog ned fra Sodstangen, saaledes kaldte man den Stang, der et Stykke oppe gik tværs over Skorstenen. Krogen, der kunde flyttes op og ned, var bestemt til at hænge Gryder og Kjelder i. Over Arnen førte en Aabning ind til Bilæggeren. Ved Siden af Arnen inde i selve Skorstenen saas en Askegrav, og over den saa man Ovnmundingen. Da Husene kun vare smalle, saas Ovnen strutte frem udenfor Ydermuren. Bryggers fandtes sjælden. Mælken opbevaredes paa Hylden under Loftet eller i Spisekammeret. Overstue var sjælden hos Husmanden. Tæt ved Køkkenet fandtes Tørvehuset, enten indrettet i det sidste Fag eller ogsaa i et Skur tæt udenfor. Ved Husets anden Ende var Plads til Lo, Kreaturer og Foder. Bygningerne vare udelukkende Bindingsværk, flere meget gamle og med Bjælkehoveder gennem Stolperne samt Løsholter og Stolper af forskjellig Længde.

Gaarden bestod af 4 Længer og havde i Regelen foruden Indkjørselsport en Bagport eller en »Smaug« (smal Udgang mellem Husene). Der var kun lille Forskjel paa Husets og Gaardens Indretning. Hele Forskjellen bestod som oftest deri,

at i Gaarden fandtes et Bryggers med en eller to Grubekjedler, og der var som oftest et Mælkekammer ved Siden af Ovnen. I Gaarden havde man i Regelen en Overstue eller en Storstue, hvis Dør vendte ud til Forstuen. Storstuen var 3—4 Fag hele Huset over; den benyttedes ved Gilder og til Dans. Til dagligdags stod her Standkister, malede røde, blaa og grønne med gule eller sorte Navne paa, Dragkister og Klædeskabe med Navne og Aarstal. I et Hjørne stod som oftest en Seng med høje Stolper og Himmel over og Omhæng for samt fyldt højt op med en Stabel af solide Sengeklæder. Alle disse gamle Gaarde forsvandt i Løbet af Aarene mellem 1850 og 60, og kun enkelte med betydelige Forandringer ere tilbage. Det udvidede Agerbrug, den tiltagende Velstand og Mælkens mere rationelle Behandling gjorde de gamle Gaarde ubrugelige, og saaledes er det ogsaa lidt efter lidt gaaet med Husene, dog er meget gammelt overført i det ny.

Stuepynt.

At Stuerne ikke vare uden Pynt, er en Selvfølge. Kun faa Steder fandtes Daguerreotypier, og gode Kobberstik saas ikke ofte, thi de vare dyrere den Gang end nu; men saa var der til Gjengjæld en stor Del Vers i hjemmelavede Rammer. Saadanne Vers med afstikkende Farver og med ubestemmelige Blomster lovpriste i høje Toner den »dysdysirede« Brud og Brudgom eller »den i Livet ædle«, men nu i Døden salige N. N. Der saas ogsaa ofte Konger, Kejsere, Hamborgs Brand o. s. v., alle fra Gustav Kyhn in Neu-Ruppin. I Regelen maatte det sidste Stads fortrække for Krigsbilleder og Portrætter af de Mænd, der udmærkede sig i Krigen 1848—50. Krigsbillederne, Versene, Papirligkranse tillige med »Uro« var Stuepynt i lang Tid. Disse »Uro« vare flettede af Halm og pyntede med broget Papir.

Udhusene.

Gaardens Udbygninger vare smalle og lave Huse med korte Loer og lave Stalde. Omflytningen af Foder og Indflytning af Stakke tog megen Tid bort. Det i den her omtalte Tid hurtigt tiltagende Agerbrug fordrede mere Ladeplads, større Loer og udvidede Stalde; derfor forsvandt de gamle Udbygninger straks, da Mærgelens Virkninger bleve synlige

paa Agrene. Disse gamle Udhuse med lave og slet brolagte Baase, snævre Grebninger, vændrede Vægge, utætte Døre og uden Loftet forsvandt i Begyndelsen af Halvtredserne.

Klæderne.

Klæderne vare alle hjemmelavede, stærke og passede til Livsgjæringen og Vejrliget. Mændene bar en sort Uldhat eller som oftest en Kaskjet. Flere af de ældre saas om Vinteren med en rød Hue, men de yngre bar Huer af forskjellig Form og Farve. Frakke var mest almindelig, men Trøje var ikke sjælden. Man sparede paa Farvelønnen, og derfor brugte Konerne at farve i Lødgryden, som hele Aaret om havde sin Plads i en Krog paa Arnen. Der farvedes baade Uld og Garn, men især Uld til Blanding og deraf lavede man Dagligdagsklæder med Blandfarver i alle Afskygninger, og naar Husmoderen ikke tog det saa nøje med Blandingen og Kartningen, kom hendes Mand og Sønner til at se sribede og flammede ud. Ofte brugte man Tøjet hvidt, især til Benklæder. Man brugte ogsaa halvfarvet og lyseblaat. Højtidsdragten, Kisteklæderne, vare altid mørkeblaa farvede, kradsede og overskaarne og saa særdeles godt ud. Til dagligdags gik Mandfolkene med Træsko med langt Overtag og smalle Jærnkramper; men til Kisteklæderne hørte Fedtlæders Støvler, der vare vandtætte og solide. Denne smukke og holdbare Dragt er lidt efter lidt for manges Vedkommende bleven afløst af en »fin Dragt«, der i Regelen er uklædelig og uholdbar baade i Farve og Stof. Karlene vare klædte ligesom Mændene; thi den Gang fik de foruden Penge visse Alen Vadmel og Skjortelærred i Løn. Nu er det anderledes: der laves næsten aldrig et Stykke Tøj i Hjemmet, og de fleste Mænd og Karle bære Pengene hen i Butiken og faa Kradsuld paa Bomuld derfor, og derfor ser man nu sjælden en smukklædt Karl. Gamle Koner gik den Gang med en lille lav Hue og Hovedlin samt Nakkeskjæg af hvide Strimler eller ved Gilderne af ægte Kniplinger, som kjøbtes af »Kniplingskræmmeren«, der næsten altid var en Bondekarl fra Egnen mellem Ribe og Tønder. Til daglig Brug havde de gamle Koner røde Ærmer med Vadmelslivstykke eller Bol samt røde Borter paa de uldne Skjorter. De unge Koner og Piger havde en Sirtses Hue eller et strikket Stykke med forskjellige Forsiringer og Farver paa Hovedet. De bar

uldne eller Hvergarns Klæder, og flere af dem havde endnu den røde eller grønne Bort om Skjørtet. Til daglig Brug bar alle Forklæder, dels af hjemmelavet, smaatærnet Uldtøj, dels af smaatærnet Bomuldstøj. Til Gilderne vare de klædte i smukke Hvergarnskjoler med Silkeforklæder og med Silkebaand eller smaa Silkekæder knyttet om Halsen. Paa Fødderne bar de Sko, aldrig Støvler. Til dagligt Brug havde de Træsko med kort Overtag og blanke Kramper. Der brugtes hjemmelavede »Kastetørklæder« (Shawler), aftærnedede paa forskjellig Maade, eller ogsaa strikkede »Trekanter«; de ældre Koner brugte brune Vadmel-Trekanter med udsyede eller paatrykte Blomster og Ranker til Bort. Smaapigerne havde den Gang lange Skjorter, der holdt Varme ved Kroppen. Strømperne vare i Regelen af sort eller blaa Farve, og Mændene brugte hvide Strømper. Senere fandtes paa Anilinfarve, og der fremkom da baade røde og kransede Strømper, de sidste i alle mulige Farver og Mønstre. Bomuldsforklæder brugtes ved Byærinder og til Søndagsbrug. Til Rejsetøj havde Mændene store Vadmelkapper eller Overfrakker, men der var intet bestemt Snit. Konerne havde Hvergarns eller uldne Kaaber, godt underforede; desuden havde man en hjemmelavet Fodpose. Rejsetæpper kjendtes ikke; thi man brugte de hjemmelavede Hestedækkener, der vare solide og varme. Pigerne vare lige saa godt klædte som Konerne; thi en Del af Lønningen var den Gang et vist Antal Alen af Vadmel, Hvergarn og Lærred. Derfor vare Pigerne ogsaa klædte i Overensstemmelse med deres Livsstilling, Arbejde og med Vejrliget, og vare pynteligere og tækkeligere end mange nu i det dyrtkjøbte Stads.

Spise.

Ligesom man den Gang klædte sig mere solidt, saaledes spiste man ogsaa mere solid og ensartet Mad, og hele Husstanden spiste ved ét Bord og i Fællesskab.

Om Morgenen spistes der Øllebrød, hvortil hver fik en lille Stump Ost. Fra den Tid, da Markarbejdet begyndte om Foraaret, til Mikkelsdag spistes Formiddags-Mellemmad. Der som Mellemmaden spistes hjemme, bestod den af Fedt og Brød, men spistes den i Marken, af Smørrebrød med paalagt Ost eller Kjød. Middagsmaden bestod som oftest af Grød og stegt Flæsk til Brød, Kaal og Flæsk, Ærter og Flæsk, Suppe og

Kjød, Vælling og Pandekage o. s. v. Mælkemaden udfyldte dog de fleste Dage. Om Aftenen spistes der i Regelen Kartofler med Melsauce eller Mælk og Grød. Aftensmaden nødes i Aftenstunden, og i de korte Dage spistes ingen Mellemmad; men Brødet spistes saa ved Sengetid og kaldtes »Kvældsnetter«. Maaltiderne benævnedes Davre, Onnenover, Nætter og Kvældsnetter. Disse Forhold ere endnu de samme for Tjenestefolkenes Vedkommende; thi de Bønder, der ingen Ting bestille, men blot drive omkring, spise ikke til regelmæssige Tider.

Drikke.

Øl er og har i al den Tid og længe før været den fornemste Drik paa Landet, ogsaa i denne Egn, derefter kommer Kaffe, som nydes de fleste Steder en Gang og oftere hver Dag, og som bydes enhver Fremmed, efter at han har faaet en Bid Brød og en Dram. I de senere Aar er Kognak, gl. Rom og saadanne Drikke, som ikke kjendtes før, blevne almindelige. Brændevinens Brug tager af, men Bajerskøl tager til i en foruroligende Grad, og gl. Øl, der er sundt og meget nærende, er næsten ganske forsvundet.

Husfliden.

Husfliden havde den Gang en ikke lille Betydning. Kvinderne spandt og strikkede hver Aften. I Regelen forarbejdede man først Ulden, siden Hørren. Karlene hjalp til med at karte og fik derfor Tøj til en Vest. I nogle Byer havde man den Skik, at Pigerne samledes til Kartning og kartede da hele Dagen og næsten hele Natten med. Til Kartegildet, hvor der vankede Kaffe og Æbleskiver ved Midnatstid, indfandt Byens Karle sig for med Sang og Samtale at forkorte Pigerne Tiden, og stundom tog nogle af Karlene ogsaa Del i Arbejdet. Ved denne Husfid holdtes en stor Sum inde mellem Aar og Dag, og Familiens Medlemmer og Tjenestefolk bleve godt og solidt forsynede. I Vinteraftenerne spandt Karlene Hampeblaar til Reb- og Haar-Tøjre, Tollekniven, Baandkniven og Øksen brugtes ogsaa fittigt til Istandsættelse eller Forarbejdning af Avlsredskaber og Værktøj. Nu er Husfliden næsten uddød; kun Husfidsskoler holde lidt Liv i Sagen. Karlene drikke, spille Kort eller sove paa en Bænk, og Pigerne

hækle, fjase eller løbe paa Gaden; dog er derfra enkelte Undtagelser, og Husfidsskolerne finde i Regelen god Tilslutning.

Gademøder og nogle Gilder.

At Bylaget holdt Mortensgilde i de Byer, hvor der var Fællesskab, er allerede omtalt; men Bymændene kom en Gang imellem sammen til Gademøde eller Gadestævne, hvor da højst forskellige Ting drøftedes.

Forhen, da alle Vogne havde Træaksler, brugtes megen Tjære, og for at spare en Del Ulejlighed og for at faa bedre Kjøb, kjøbtes en Tønde *Tjære i Fællesskab*. Dagen, da den skulde deles, blev bestemt, og enhver mødte med sit Kar. Et Krus eller et Fad toges til Enhedsmaal for Portionen, og enhver fik da en, to eller flere Portioner. Regnskabet holdtes med Kridtstreger paa en Fjæl eller paa Modtagerens Tønde. Naar Regnskabet var opgjort, fik en af Mændene den tomme Tønde, og derfor gav han Brændevin. Et saadant Tjæregilde holdtes i hver By.

Straks efter Kyndelmisse modtog Præsten sin *Tiende*, og Sognets ydende Mænd samledes da en bestemt Dag hos ham for at betale. Her beværtedes med Flæskeskinke, Brød, Smør og Ost, Øl og Brændevin. Nogle Steder bestod Beværtningen af Smørrebrød, Snapse og Kaffe; andre Steder gaves Æbleskiver og Kaffe til Præstegildet.

Om Efteraaret fik Døgnen Naannest eller Degnekorn, og Mændene mødte da til *Degnegilde* og fik Smørrebrød og Snapse, derefter Kaffe og senere hen paa Aftenen Punsch.

Husmændene lejede som oftest et Stykke Tørvejord (4 Karlsskær), saa meget som 4 Mand kunde skære paa en Dag, og et saadant Stykke betaltes med 4—5 Rdl. I den Anledning havde man da det første *Tørvegilde* eller Skæregilde. Søndag Morgen kom 3 Karle hen til Husmanden for i Forening med ham at skære Tørv. Først fik de Brød, Snapse og Kaffe til Davre, saa gik Turen til Mosen, Arbejdet begyndte, og Husmanden gav jævnlig en Omgang, især til Mellemmaden. Ved Middagstid kom Husmandens Kone med Grød og Æbleskiver eller Grød og Æggekegale. Naar Arbejdet var endt og Arbejderne kom hjem, fik de Grød og Fisk, adskillige Dramme og Kaffe, saa Fortæringen løb højt op.

I Høststens Tid var den *sidste Slættdag* imødeset med Længsel; thi saa fik man Enggilde, som bestod af Risengrød og Æbleskiver, og samme Dag tog man Hul paa Gammeløl-Tønden. Nu er Gammeløl næsten ukjendt; thi Bajerskøl har fortrængt det, men har ikke erstattet det i Huset, hvad det heller ikke kan. I Høstens Tid fik Høstfolkene hver Dag tildelt en lille Portion Gammeløl, og naar det sidste Korn var mejet, gik Folkene hjem og om i Haven, hvor de gav sig til at stryge Leen foran Kaalene og true med at gaa løs paa dem. Husmoderen maatte da for at fri Haveurterne for Nødmejning give Brændevin og Gammeløl; nu kommer hun med en Snaps og en Drik Husholdningsøl.

I Løbet af Sommeren kjørte Gaardmændene Tørv hjem for Husmændene, og om Vinteren hentede de Brænde i Skoven eller Lyng paa Heden. For disse Tjenester gav Husmanden i Nørre Herred en Bid Brød, Snapse og en Kop Kaffe. I Sønder Herred derimod kom Karlen eller Drengen for at hente Vognen hjem, medens Gaardmanden satte sig til det dækkede Bord og nød en Æggecake med Flæsk og tilbørlige Snapse, Kaffe og en Kaffeunsch. Fik Husmanden alle sine Tørv hjem paa én Gang ved flere Bønders Hjælp, da kaldtes dette Gilde ogsaa *Tørvegilde*.

Den Dag, da Husmanden fik Gødningen kjørt ud, holdtes *Møggilde*. Da det i flere Byer var Skik, at Karlen var med for at udføre Arbejdet, medens Manden blot lod sig beværte, vare saadanne Gilder temmelig dyre.

Husmænd, der havde Jord, men ikke selv drev den med Køer eller Stude, fik nogle af Gaardmændene samlede til at pløje og gav da *Pløjegilde* baade med Frokost, Mellemmad og Aftensmad. Disse Gilder vare for kostbare og ere nu i stærk Aftagende, og Husmanden gjør nu snarere en Gjentjeneste, som nogle Gaardmænd tage imod, andre ikke.

Naar det ny *Hus* blev *rejst*, hejsedes en Krans, og man raabte 3 Gange Hurra for Bygherren og hans Kone. Tømmermændene stod paa Spærværket og drak et Glas. Murerne og deres Haandlangere stod paa Stilladset eller paa Jorden. Naar Flasken var tømt, kastedes den langt bort, og det var da et godt Varsel for det ny Hus, om den gik i mange Stumper. Til Aften spistes Risengrød og Æbleskiver, hvorefter der blev drukket Punsch til langt ud paa Natten; thi man var først

tilfreds, naar alle vare fulde. Til Rejsegildet indbødes ogsaa de nærmeste Naboer og hvem der ellers havde hjulpet til med noget Bygningen vedkommende. Disse Forhold ere de samme endnu, kun Drikkeriet er mindre.

I den Tid dyrkede man *Raps*, og naar Rapsen skulde tærskes, mødte en Spillemand med Violinen. Der var 8 Mand til Stede, 4 til at lægge ud paa Sejlet og rive Halmen bort og 4 til at tærske i Takt efter Musikken. Tærskere og Udlæggere skiftedes. Paa Pladsen spistes Mellemmad af og til hele Dagen under Arbejdet. Om Aftenen efter endt Arbejde nød man Middagsmaden og Kaffe, hvorefter der dansedes lidt hver Aften og længe den sidste.

Et af de sildigst fødte Lam udtoges til at være Høstlam eller, som det sine Steder kaldtes, Gildelam; thi det skulde slagtes til *Høstgildet*. Enkelte holdt Høstgilde straks, efter at Høsten var endt, andre lidt senere, men som Regel skulde Høstgildet være holdt inden November. Til Høstgildet mødte samtlige Høstarbejdere og deres Familie, og der indbødes Slægt og Venner. Dersom man i Løbet af Sommeren havde haft Nybygning for, mødte Murere og Tømrere ogsaa som Indbudte. Gjæsterne mødte Kl. 12—1 Middag og fik da først Sigtebrød med Smør, Ost, Kjød, Pølse og dertil Brændevin og Øl. Dette Maaltid sluttede med Kaffe. 1—2 Timer derefter spistes Suppe med flere Slags Boller, derefter Lammesteg med Flødesauce og Kartofler, og til Stegen var der sat Syltetoj frem. Ved Aftenstid drak man Kaffe med Kaffebrød til, og sent paa Aftenen spistes skaaret Smørrebrød til The og derefter en Thevandsknægt. Høstgilderne have holdt sig uforandrede paa det nær, at der nu til sidst dækkes koldt Bord, hvorefter Konerne faa en Kop The, medens Mændene drikke et Glas Punsch.

Der er enkelte Byer i Nærheden af Grenaa, hvor det endnu ligesom i ældgammel Tid er Skik at holde Høstgilde paa samme Dag i alle Gaarde og Huse i Byen. Der gjøres da enten en fælles Udflugt eller der danses i Fællesskab i en eller flere Gaarde; men hver spiser hjemme hos sig selv.

Først i Maj Maaned bleve Gaardens vædrede *Vægge klinede* og kalkede. Manden og Karlen kjørte Leret til og æltede det. Karlen bar Leret til, og Konen og Pigerne klinede det paa Væggen. En Spøg eller en paadigtet Forseelse fra

Karlens Side straffedes med en blød Klat Ler. Indlod han sig paa Spøgen, bleve begge Partier godt indsmurte. Det til-lavede Ler kaldtes efter de forskjellige Grader af Flydenhed: Glorrer, Lummer og Smidsk. Først glodrede man Væggen, saa lumrede man, og naar den var halvtør, blev den smidsket, inden den blev kalket. Der kalkedes et Kors paa alle Døre og Lemme for at holde alt Utøj ude.

I de fleste Byer holdtes en fælles *Bysmed*, hvis Kornløn betaltes om Efteraaret, og han gjorde da et Gilde for By-mændene. Nogle Steder fik man Grød og Fisk til Smedegildet, andre Steder Smørrebød o. s. v. Det var ogsaa Skik i nogle Byer, at Smeden fik Korn saadet hos hver Mand i Stedet for Smedekorn.

Snekasterne plejede at afkræve de Vejfarende en Pægl Brændevin, ligesaa gjorde Høstfolkene, naar de fik den Fremmede til at prøve deres Redskaber. Mureren trak en Snor for Døren i den ufuldendte Bygning, naar en Fremmed gik ind for at se sig om; han maatte da købe sig fri Udgang for en Pægl.

Avlsredskaberne.

Avlsredskaberne vare den Gang tunge og uhaandterlige imod nu. Spaden var som oftest af Træ med en Jærnskoning forneden og et Krykkehaandtag foroven. Skovlen var ligeledes beslaaet med en Jærnskoning. Dog begyndte Jærnspader og Jærnskovle at vinde Indpas; thi de vare absolut nødvendige ved Mærglingen. Til Rengjøring i Fæhuset havde man kun Træskovle uden Beslag og Grebe af Træ med Jærnspidser. Læsse- og Spadegrebe vare af Jærn; men de vare hjemmesmedede og tunge. Tørveredskaberne vare af Træ med Jærnskoning og umags at arbejde med. Forken var ligeledes hjemmesmedet og tung. Støbestaals og Fjederstaals Redskaber, som nu bruges, kjendte man end ikke af Navn. Leerne vare i Draget som nu; men man brugte den Gang kun hjemmesmedede Leer (Grene og flere Steder ved Varde vare bekendte for gode Leer). Leerne ere nu Fabrikarbejde fra England eller Amerika.

Harverne vare omtrent som nu, dog var Svenskharven ved sin Indtrængen den Gang meget brugt. Den engelske Harve, som nu fortrænger Svenskeren, var den Gang ukjendt, og

Sæddækker ligesaa. Hjulploven var afskaffet, og den Ørstedske ¹⁾ Støbning var almindelig og holdt sig indtil for faa Aar siden, da den lidt efter lidt afløstes af den Morsøboeske, der er meget lettere. Af alle Avlsredskaber er der intet, der har forandret sig saa meget som Vognen. Naar man undtager en enkelt Stadvogn, ikke en Gang en i hver By, vare alle Vogne med Træksel og ubeslaaede. De gamle Arbejdsvogne vare næsten alle uden Hjulbeslag og havde »Lundstikker« med »Muleplade« paa. De ny Vogne havde Jærnaksler og vare brune eller mørkegrønne med lys Staffering paa og forsynede med Agestole i Fjedre eller i Læderstropper. Meget almindelige vare ogsaa Bøjlestole med løse hjemmelavede og stoppede Hynder. Det varede imidlertid ikke ret længe, før de fine og kostbare Fjeder-vogne fandtes i hver Gaard, og nu har man alle Steder desuden Arbejdsfjeder-vogne. Den Gang brugtes ogsaa det gamle Træktøj med Puder og Stave; men nu er det yderst sjældent. Selv til Studetræktøjet har man nu som oftest udstoppede Stave, og Hestens Tøj er udelukkende Bringtøj.

Husdyr.

Hestetillæget er og har altid været betydeligere her i disse Herreder end i nogen anden Egn af Landet. Hingstene fremvistes ikke alene ved Dyrskuer, som den Gang begyndte, men ved Markeder, store Avktioner og lignende Steder. Et »Medgiftsøg« er i Regelen Føløg, og mangen gammel Gaardmand klapper hende eller Hingsten og siger: »Her er min Velstand kommen fra!« Hestene holdes i godt Huld, og naar man forhen roste Hestens gode Foderstand, forsikrede Ejeren, at Huldet kun var maadeligt og at den fik ingen Ting. Nu derimod vil man nok høre Rosen for Foderstanden, og for at rose Dyret endnu mere, føjer Ejeren til, at det ikke har for-tæret ret meget og er nemt at holde i god Stand.

Kærne forsømte man forhen meget baade med Røgt og Pleje; de gik længe ude om Efteraaret og kom ud i det tidlige, kolde Foraar. Derfor vare de meget laadne og magre, ligesom de ogsaa paa Grund af de daarlige Stalde vare meget urenlige; men nu drives deres Fodring og alt til Mælkeriet hørende meget vidt. »Før Jul skyldte vi ikke Høvederne noget,

¹⁾ Fra Ørsted?

og efter Kyndelmisse have de ikke noget at fordre«, sagde de Gamle; men nu passer det bedre at sige Midten af Oktober og Midten af Máj.

Faareholdet var forholdsvis talrigere den Gang, end det er nu. Den fremherskende Race var Hedefaaret, der en stor Del af Vinteren gik ude for at søge sin Føde. Nu kan dette ikke lade sig gjøre uden Skade paa Kløver og Rug, saa Faarene maa nu onten holdes i Tøjr eller inde. Faareholdet giver nu et bedre Udbytte; thi Racen er forbedret, Priserne ere højere, og Faaret giver mere Uld og Kjød.

Af *Svin* havde man den Gang i Regelen kun to om Aaret i hver Gaard. De bleve mindst $\frac{3}{4}$ —1 Aar gamle og gav stort Flæsk; nu fodes de let og sælges hurtigt, saa man kan nok regne 3—4 Svin à 200 Pund paa hver Tønde Hartkorn.

At der under saadanne Forhold, som nu ere til Stede, ikke holdes Bytyre, men derimod udsøgte Tillægsdyr, vil man let forstaa. Forhen var det Skik, at Mølleren holdt Orne, og at enhver af Møllegjæsterne der kunde faa sin So bedækket frit; men nu holdes der kostbare Raceorner, og der betales indtil 4 Kr. pr. So.

Jordens Drift.

Forhen dreves Jorden i Almindelighed saaledes: 1) Svarlandsbyg eller paa lettere Jord Boghvede. 2) Rug, som altid var dansk Rug, der for 40—50 Aar siden næsten aldeles afløstes af Provsti-Rugen. Nu har man flere Slags Rug, og enkelte smaa Stykker med St. Hans Rug ses ogsaa. 3) Ærter. 4) Havre. 5, 6, 7, 8) Græs. Derefter gik man over til 1) Brak, 2) Rug, 3) Byg, 4) Havre, 5) Havre med paasaet Kløver og Græs, 6, 7, 8, 9) Græs. Nu er det almindeligste Sædskifte: 1) Brak, 2) Rug, 3) Byg, 4) Rodfrugt, 5) Havre med Paasæd, 6, 7) Græs og Kløver. Mærgling, Kløverudsæd og Brak fandt længe Modstand hos de gamle Bønder; men Synet af Frugterne paa Herregaardsmarkerne bragte dem tilsidst paa andre Tanker. En gammel Bonde i Sønder Herred, hvis Søn fik Gaarden, efter at han havde tjent paa Rugaard som Avlskarl, sagde om ham: »Han lægger baade sig selv og os alle øde, han pløjer uden at saa, river alle Græsredder af Jorden og saar tysk Græs i Stedet, og han kjører Grus paa Marken i Stedet for Gødning.« De ny Bygninger vakte ogsaa de Gamles Uvilje; derfor sagde

ogsaa en gammel Kone til Sønnen, da hun saa Værelserne i det ny Stuehus: »Ih, men Jens da! Er du taabelig, saadan som du vender alt om. Forhen havde vi Lørgulv og Fjælleloft; men her er Lerloft (Gibs) og Fjællegulv.«

Paa Skjærvad sattes i 1824 en hel Indvang med *Kartofler*, og det var første Gang, at der i Nørre Herred var sat Kartofler i Friland. Vangen var paa venstre Haand udenfor den gamle Port, som er i Gaardens nordøstlige Hjørne. Aaret efter dyrkedes en Vang med Kartofler paa Mejlgaard. For Optagningen betaltes med Kartofler, og ikke alene Husmænd, men ogsaa Gaardmænd med alle deres Tjenestefolk mødte, saa Kartoflerne kom op af Jorden i en Fart, og Kartoffeldyrkningen bredte sig i Løbet af et Par Aar over Egnen. Dyrkningen af Kartofler var i Tiltagende indtil 1846, da Kartoffelsygen kom til Egnen. Nu er Sygdommen ikke alene i Aftagende, men næsten hævet, og Dyrkningen er atter i Tiltagende. Kartoffeloptagningen betales endnu med Kartofler, hvilket er en god Ting for mange fattige Familier, og af den Grund har nogle Skoler endnu en Kartoffelferie.

Forhen dyrkede man *Hamp* og *Hør*, men nu er der mange unge Mennesker, der næppe have set det; thi nu køber man baade Lærredet og Røbet i Butiken, og i Stedet for at spinde, drives Tiden bort. »Reben«, »Bryden«, »Skjætfoden«, »Skagen« og »Hæglen« ere Rødskeer, som mangan her levende Karl eller Pige end ikke kjender af Navn.

Havedyrkningen stod meget lavt; thi der dyrkedes kun nogle Kartofler, lidt Kaal, Rødbeder, Gulerøder, Løg og Petersilie. Af Havesager brugtes der ikke ret meget, og endda maatte de fleste købe Gulerødder og Løg af Anholterne eller, som de ogsaa kaldtes, »Anøboerne« eller af Gartnerne paa Markederne om Efteraaret, og stort bedre ere Forholdene ikke endnu. Da man forhen saa flere store Frugttræer end nu, maa der i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede have været plantet mere end i Midten af Aarhundredet. I de senere Aar er Plantningen tiltaget betydeligt.

*Biavl*en dreves paa den Maade, at man altid slog de Familier ihjel, der boede i de ringeste Kuber. Man gjorde sig ikke anden Umage med Bierne end at indfange Sværmen og lade den passe sig selv hele Sommeren. Naar saa Efteraaret kom, saa man efter, hvilke der skulde dræbes. Disse bleve

satte over et Hul med Ild, hvorpaa der kastedes Svovl; her brændtes, kvaltes eller halvkvaltes Bierne. Derefter masedes de døde og halvdøde Bier sammen med Æg, Madiker og Honning, og dette Kram solgtes til Mjødblanderen eller kogtes og spistes af Familien. Mjødblanderen vejede ikke Honningen, men den blev maalt i Kandemaal. Dette Dyrplageri drives endnu, dog vinder den forbedrede Biavl mere og mere Indgang, medens Bislagteriet aftager. Der er ellers kun faa Bier i Egnen.

Aldre Meddelelser.

Forhen brændte Bønderne selv deres Brændevin; men da dette var Toldsvig, gjaldt det om enten at være gode Venner med Toldvæsenet eller ogsaa at være snild. Til Brændevinen brugte man megen Boghvede. *Brændevinsbrændingen* kjendes nu ikke mere og har ikke været brugt i de sidste 35—40 Aar.

I den Tid fandtes i de fleste Byer et »Hjordhus« (Hyrde), »Hjordtoft«, »Hjordager« o. s. v., ligesom der ogsaa fandtes brede Veje for Kvæget (»Driften«, »Færten«) fra Byen ud mod Udmarkerne. Alt dette var Levninger fra Fællesskabets Tid. De Folk, der vare fødte mod Slutningen af forrige Aarhundrede, have fortalt en Del om, hvordan det gik til i deres Barndom. Der holdtes *Byhyrde* i hver By, og han havde en fast Løn af Naturalydelse: Brødkorn, Maltbyg, 2 Æg for hvert Væderlam og 3 for et Gimmerlam, et Maal Mælk om Ugen hos hver Mand baade i Hus og Gaard, dog beholdt hver Ejer en Ko for sig til Malkning den Dag. Hyrden havde en Ager i Marken, en Toft ved Byen, et Hus med Have og fri Brænde. I Julen gik han Byen om og sang for Døre. Han fik da følgende Gjenstande til Festen: 1 Brød, 1 Faarelaar, 1 Stykke Flæsk, 1 Pægl Brændevin, 1 Lys og en Krukke Øl. Byhyrden havde heller ikke saa lang Fritid som Hyrderne nu; thi selv Køerne gik ude til lidt før Jul, og allerede i Marts kom de ud igjen i Skov, Buske, Hede og Mose. Køerne fik Kalv i Maj paa en nær, som kævede til Jul.

Hestene gik ude i Efteraaret med en Klokke om Halsen; men da de ofte løb langt bort for at finde Læ og Græs, satte man meget svære Diger fra Kjær til Kjær for at holde Hestene enten paa Byens Mark eller i Egnen. Disse svære Diger ere ofte blevne betragtede som et Slags Volde fra Fortiden, og der er altsaa tillagt dem en ganske anden Betydning. For at

Dagsarbejdet kunde blive paabegyndt i rette Tid, maatte Drengene hver Morgen meget tidlig ud for at lede Hestene op. Kunde eller vilde Drengene ikke finde dem, maatte Arbejdet opsættes. Drengene fik ikke Mad, før de gik; thi saa troede man, og vist heller ikke uden Grund, at de kom hurtigere hjem. For Hjulploven brugtes 4—6 Heste; men den Gang holdt man ogsaa dobbelt saa mange Heste paa en Gaard som nu.

I Aarhundredets Begyndelse købte Kjøbmændene i Grenaa og Æbeltoft ikke Korn, og Bønderne havde heller ikke noget Korn af Betydenhed at sælge. Man maatte altsaa til Aarhus eller Randers, og et Læs bestod af 3—4 Tønder; thi Vognen var tung og Vejen yderst slet. Ligesom nu holdtes der 3 Markeder i Grenaa og 3 i Æbeltoft. Til Vintermarkedet, hvor Handelen mest var med Heste og Køer, kom kun Mændene; men til Sommermarkedet var der Gjøgler og Dans, og alle maatte da med, ligesaa til Efteraarsmarkedet (Mikkelsmarked), hvor der ikke alene saas paa Gjøgler og dansedes, men hvor der ogsaa maatte kjøbes Æbler til Pigerne og Markedsgave til dem, som blev hjemme, og saaledes er det endnu.

I Kjøbstaden var ikke stort at se; thi i Grenaa, som var forud for Æbeltoft, var der den Gang kun 1 Handlende med »Baand og Alenvarer« samt 6 Handlende med »Krambodsager«. Bønderne havde som oftest Lyng eller Tørv med til Kjøbstaden. Et Læs Tørv kostede 2 R samt en Dram til Bondens medbragte Mellemmad. Da Mærgling begyndte at virke, begyndte Kjøbmændene ogsaa at tage mod Korn, og i nogle faa Aar tog Handelen et stort Opsving. Vejene vare meget daarligere; thi man lod i Regelen Vejen paa sig selv, og kunde man ikke kjøre i et Spor, kjørte man i et andet. Kunde en Udbedring ikke opsættes, pløjede og harvede man hele Vejen. Derfor var 4 Tdr. Korn et større Læs, end man tænker sig.

Saa vidt de tarvelige Efterretninger om Markens Fælledrift nu kan spores, synes de at tyde paa, at den ældgamle 3 Vangs Drift endog har holdt sig i denne Egn i Begyndelsen af Aarhundredet.

Overtro.

Af Overtro skal her kun anføres, hvad der den Gang enten huskedes eller troedes, og som flere endnu tro, uden dog

aabent at ville vedkjende sig det. Man maatte ikke bortgive Knappenaale eller Knive; thi det hed: »Knappenaale og Knive kan Kjærlighed fordrive«. Naar man gav Mælk eller Fløde bort, maatte man ikke glemme at komme Salt deri. Man maatte ikke feje i sit Tørvehus, hvorfor vides ikke. Man skulde kaste Fejeskarnet udenfor Tagskjæget eller Tagdryppet, ellers fik man Uheld indenfor. Det var uheldigt at sidde under Bjælken i Kortspil. Naar et Æble ligger fast under Armhulheden Natten over, vækker det Gjenkjærlighed hos Modtageren. Vil man vide, om en Kone skal føde en Dreng eller en Pige, tager man Brystlappen af et nyslagtet Faar og slaar den mod en Væg; »Drengen siger fat, Pigen siger plat«. Man maa ikke kaste Møget ud af Kohus eller Stald Julemorgen; thi saa kaster man den bedste Ko eller Hest ud. Faarene skulle føde paa Julemøget, saa gaar Fødselen let. Man skal altid staa op paa Vognen fra den rette Side, ellers tager Føløget Skade, naar det skal føde. Man skal tage højre Strømpe, højre Træsko, højre Ærme o. s. v. først paa, det frier for Forgjærelse. Fodtøjet skal staa med Hælen mod Sengen, det er nødvendigt for at undgaa Mareridt. Eller man skal sige: »Mare! Mare! Minde, dersom du er inde, saa skal du herud«. Man skal skære sine Nægle hver Fredag, saa faar man ikke Tandpine. Man skal spytte ind i Stien til Grisen, ellers trives den ikke godt. Man maa ikke pege efter Stjerner, saa faar man bulne Fingre. Man maa ikke fløjte om Aftenen, saa spytter Fanden Blod i Nakken paa den fløjtende. Man maa ikke ønske en Jæger eller Fisker Held paa Foretagendet. Af det her anførte vil man se, at det er ingen let Sag at være overtroisk.

Sygdom og Læge.

Forhen, naar der kom Sygdom i Huset, hentede man sjældn Læge, før alle prøvede Hjemmeraad viste sig virkningsløse, og Sygdommen havde da i Regelen taget en saadan Vending og Fremgang, at Lægens Raad var forgjæves. Naar det rygtedes, at Lægen havde besøgt en Syg, sagde man uden videre: »Han dør; thi Doktoren har været hos ham.« Lige saa villige som Folk vare til at give Raad, lige saa villige vare de ogsaa til at give og bære Mad til den Syge samt nøde ham til at spise. Man var og er endnu meget villig til at

hjælpe den Syge til Rette med alt muligt. Den Syge var næppe død, før der taltes om, at det kunde man jo nok tænke, og nu havde en set dette, en anden hørt dette o. s. v. i det uendelige, f. E. set en Ligkaal i Haven, mødt et Liglam, set en Ligskaar, hørt Kisten slaas til, hørt Snedkeren save og tømre paa Ligkisten. Ja man fortalte endog at have set og kjendt Folk og Befordring i et Varsels-Ligtog, ja endog set sig selv paa den Maade. Nu er alt dette anderledes. Man søger som oftest Lægen i Tide, og Overtroen er næsten uddød, eller man vil ikke være sin Overtro bekjendt.

Død og Begravelse.

Var den Afdøde et Barn, holdtes ikke noget særligt Gilde, og Liget bares da hele Vejen fra Hjemmet til Graven af en Karl, der kastede en hvid Dug under Kisten og bandt den i en Knude over sin venstre Skulder; Kisten bares altsaa under højre Arm. Var Liget større, kjørtes det til Graven, og saa holdtes der et Begravelsesgilde. I den Anledning gik Skafferen om og indbød til Begravelse. Til Bagedagen, som Skafferen gjorde de Indbudte bekjendt med, sendtes Mælk, Fløde og Æg.

Begravelsesdagen samledes de Indbudte, og der saas sjælden andre i Ligfærden og i Sørgehuset, hvor de beværtedes med Sigtebrød, Smør, Kjød og Ost. Dertil nødes Snapse og Øl. Derefter drak man Kaffe med hjemmebagt Kaffebrød til. Nu samledes man om Liget, der var pyntet med Grønt, Baandsløjfer og en »Blomsterkost« i Haanden. Liget havde i Forvejen været stillet til Skue to Gange, første Gang den Dag, det lagdes i Kisten, for alle Byens Børn, og derefter Begravelsesdagen om Morgenen for Pigerne, der kom med Mælk, Smør og en Flaske eller et Krus med Fløde. Før Liget bares ud, tændtes et Par Lys, der vare hensatte ved Kistens Hovedende. Derefter sang man en Ligsalme, og hvis Degnen ikke var til Stede og »sang ud«, var en anden af de Tilstedeværende Forsanger, ofte endog en Pige eller en Kone. Kisten blev slaaet til med Søm, og Smeden eller en Tømrer paatog sig den Forretning. Blomsterpyntningen og Skuet af Liget hører nu til Sjældenhederne, ligesom man nu bestandig bruger Skruer i Stedet for Søm. Forhen, naar Vognen skulde kjøre fra Sørgehuset, kastedes det Vand ud, hvori Liget var rensset; forsømtes dette, troede man, at den Afdøde ikke fik Ro i Graven. Man

skulde kjøre i Skridt; thi »kjørte man i Trav, kom den næste i Jav«. Ingen af Følget maatte se sig tilbage; thi saa »kom der snart igjen et Lig samme Vej«. Holdt Vognene ikke en tætsluttet Række, var der Plads til et Lig, og det vilde da ogsaa snart komme. Vendtes Hovedenden af Kisten frem, gik den Døde igjen. De faa Gamle, der endnu ere overtroiske, forstaa paa en mesterlig Maade at pleje og endda skjule Overtroen; thi de vide godt, at den yngre Slægt ler ad dem.

Klokkeringningen begyndte, naar Liget saas fra Kirke-taarnet, og endte, naar Kisten sænkedes i Graven, hvilket endnu strængt overholdes. Forhen »bestilte« man en »kjon Tale« af Præsten, og de gamle Præster havde Taler til forskjellige Priser. Degnen skrev den Afdøde et »Testament« (Testimonium), som blev læst i Sørgehuset eller ogsaa af Præsten, før Talen holdtes. Degnen skrev et Vørs, som blev slaaet fast paa Kisten og fulgte med i Graven.

Næsten alle Præster tale nu nogle Ord til de Efterlevende uden at være opfordrede dertil, og Degnen leder Sangen enten paa Kirkegaarden eller i Kirken.

Forhen, da de fleste Præster bad Bønnen stille, forbandt man Overtro om Manen med denne Bøn; men nu bede Præsterne Bønnen højt, og Troen paa Gjengangere og paa Manen er forsvunden. Forhen kastede Ligbærerne selv Graven til, og de skulde alle paa en Gang kaste Spader og Skovle; faldt en Spade sidst til Jorden, var det næste Lig en Mand, og faldt en Skovl sidst, blev det en Kvinde. For Ligvognen maatte ikke spændes et Føløg; thi saa kastede hun Føllet i Utide. Det Reb, som blev brugt til Nedfiringen af Liget, brugtes til Bindsel for de Køer, der vilde slaa under Malkningen. Efter Hjemkomsten til Sørgehuset sattes Gjæsterne til Bords, hvor der først nødes et Stykke Smørbrød til en Snaps, derefter Grød og Fisk. For Resten gik alt til som ved Barselet, naar undtages, at Spøg udelodes. Efter Maaltidet samtalede man eller gik i Marken og Stalden, til Kaffen sattes frem. Derefter samtalede man og spiste til Slutning Aftensmad, der bestod af Sigtebrød, Smør, Ost og Kjød med Snapse og Øl. Ved Andendags-Begravelsen fik man Øl og Grød og opstuvet Fisk.

Naar det ofte har været skildret, som om Gjæsterne i Regelen vare utilbørlig lystige, har det i det mindste i disse

Egne ikke været Tilfældet, især hvor Dødsfaldet fremkaldte et Savn. Men det kan heller ikke nægtes, at hvor der ingen Sorg var, der fremhyklede Gjæsterne heller ingen saadan. Nu møde mange Uindbudne, og disse bydes ind i Sørgehuset til en Kop Kaffe, om de da ellers møde ved Sørgehuset; thi mange komme til enten paa Vejen eller ved Kirken. Paa Kirkegaarden takkes de af den Afdødes Slægt og begive sig derpaa hjem. Familie og de Indbudte følge med til Sørgehuset. Paa Kirkegaarden kaster Graveren Graven til. Forhen havde man en Mellemmad og en Flaske Brændevin med til Ringeren, men nu faar han en bestemt Betaling. Tidligere sendte man en Mand for at grave Graven; nu har man en Graver. Naar man havde et Stykke Vej at fare, medbragtes en Mellemmad og en Flaske Brændevin til Gjæsterne; dette bruges dog nu ikke mere.
